

Aan:
de voorzitter en leden van
provinciale staten van Drenthe

Assen, 26 juni 2008

Ons kenmerk 23/6.3/2008006576

Behandeld door mevrouw I. van der Laan (0592) 36 56 75 en de heer J. Norder
(0592) 36 56 40

Onderwerp: Financiële Verkenningen 2008, De financiële positie van de Drentse
gemeenten in 2008.

Geachte voorzitter/leden,

Ter kennisneming sturen wij u hierbij een exemplaar van het verslag "*Financiële
Verkenningen 2008, De financiële positie van de Drentse gemeenten in 2008*".

In dit verslag besteden wij aandacht aan de financiële positie van de Drentse gemeen-
ten in 2008, zoals blijkt uit de gemeentebegrotingen 2008 en de meerjarenramingen
2009 tot en met 2011.

In het verslag hebben wij, daar waar mogelijk, in de grafieken en tabellen naast de
gegevens van 2008 ook die van 2007, 2006 en 2005 opgenomen.

Het verslag geeft een beeld van de financiële positie van de Drentse gemeenten in
2008, alsmede van de ontwikkeling van de financiële positie van de Drentse gemeen-
ten over meerdere jaren. Tevens maakt het verslag het mogelijk om de financiële
positie van de Drentse gemeenten onderling te vergelijken.

Hoogachtend,

gedeputeerde staten van Drenthe,

, secretaris

, voorzitter

Bijlage(n):
jk/coll.

Financiële verkenningen 2008

De financiële positie van de
Drentse gemeenten in 2008

Financiële verkenningen 2008

De financiële positie van de
Drentse gemeenten in 2008

Inhoud

	Voorwoord	5
	Inleiding	6
1	Financieel toezicht op de Drentse gemeenten in 2008	7
1.1	Gemeentebegrotingen 2008	7
1.2	Mate waarin voldaan wordt aan het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV)	8
1.3	Kerngegevens	8
1.4	Begroting 2008 gemeenschappelijke regelingen	8
2	De financiële positie van de Drentse gemeenten in 2008	9
2.1	Omzet	9
2.2	Reserves	9
2.3	Voorzieningen	11
3	Lokale lasten	13
3.1	Onroerende zaakbelastingen	14
3.2	Reinigingsheffingen (afvalstoffenheffing en reinigingsrecht)	15
3.3	Rioolrechten	16
3.4	Totale belastingdruk in 2008	17
3.4.1	Belastingdruk per inwoner op basis van totale opbrengsten	18
3.4.2	Stijging belastingdruk 2008 ten opzichte van 2007 (en 2007 ten opzichte van 2006)	19
3.4.3	Opbrengsten onroerende zaakbelastingen, reinigingsheffingen en rioolrechten: Drenthe in vergelijking met Nederland	20
3.5	Woonlasten in 2008 per huishouden	22
3.5.1	Woonlasten meerpersoonshuishouden met een standaardwoning	23
3.5.2	Woonlasten meerpersoonshuishouden en gemiddelde woningwaarde per gemeente	23
3.5.3	Woonlasten meerpersoonshuishouden in een huurwoning	25
3.6	Bouwleges	27
3.7	Leges en toeristenbelasting	28
	Hoofdstuk 4 Ontwikkelingen omtrent het financieel toezicht op gemeenten	29
4.1	Toezichtthema	29
4.2	Gemeenschappelijk Financieel Toezichtkader 'Zichtbaar toezicht'	30
4.2.1	Interbestuurlijk toezicht	30
4.3	Wijzigingsvoorstellen Wet financiering decentrale overheden (Wet fido)	31
4.4	Brede rioolheffing	31
	Bijlagen	32
1	Meerjarenraming 2008-2011	32
2	Kerngegevens	32
3	Reservepositie 2005 - 2008	34
4	Voorzieningen 2005 - 2008	34
5	Opbrengsten OZB, reinigingsheffingen en rioolrechten 2005 - 2008	36
6	Gemiddelde woningwaarde Drentse gemeenten 2007	40
7	Variabel onderzoek financiële begroting provincie Drenthe en landelijk	41

Colofon

Dit is een uitgave van de provincie Drenthe

Voorwoord

Voor u ligt de “Financiële Verkenningen 2008” van de provincie Drenthe. Hierin doen wij verslag van de financiële positie van de Drentse gemeenten in 2008, zoals blijkt uit de begrotingen van de gemeenten, en maken wij een vergelijking met de financiële positie van de Drentse gemeenten in 2007, 2006 en 2005.

Met dit verslag beogen wij inzicht te krijgen in en een trendanalyse te maken van de ontwikkeling van de financiële positie van de Drentse gemeenten. Tevens maakt dit verslag het mogelijk om de cijfers van de Drentse gemeenten met elkaar te vergelijken.

Aan de hand van dit verslag informeren wij provinciale staten (PS) en de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) jaarlijks over het door ons ingevolge de Gemeentewet uitgeoefende financieel toezicht op de Drentse gemeenten en gemeenschappelijke regelingen.

Daarnaast biedt het verslag de Drentse gemeenten de mogelijkheid om zich onderling te vergelijken en geeft het verslag de laatste ontwikkelingen op het beleidsveld financieel toezicht op gemeenten weer.

Gedeputeerde staten van Drenthe

Inleiding

De informatie in dit verslag is gebaseerd op gegevens uit de gemeentebegrotingen 2008, de meerjarenramingen 2009 – 2011 en het door de Drentse gemeenten op ons verzoek ingevulde zogenaamde “Inlichtingenformulier Begroting 2008”. Wij vragen de Drentse gemeenten jaarlijks om dit inlichtingenformulier in te vullen en tegelijk met hun begroting aan ons te sturen. Het inlichtingenformulier gebruiken wij in ons eerste fase begrotingsonderzoek; het geeft essentiële informatie over het wel of niet sluitend zijn van de gemeentebegroting en de meerjarenraming.

In dit verslag besteden wij aandacht aan de financiële positie van de Drentse gemeenten, de lokale lasten en de ontwikkelingen rond het financieel toezicht. Om een beeld over meerdere jaren te geven hebben wij in de grafieken en tabellen naast de gegevens van 2008 ook die van 2007, 2006 en 2005 opgenomen (alleen daar waar dit toegevoegde waarde heeft). Op deze wijze is het mogelijk een trendanalyse van de ontwikkeling van de financiële positie van de Drentse gemeente over meerdere jaren weer te geven.

Hoofdstuk 1 gaat in op het door gedeputeerde staten (GS) van de provincie Drenthe uitgeoefende toezicht op de begrotingen 2008. Vervolgens behandelt hoofdstuk 2 de financiële positie van de Drentse gemeenten. Dit hoofdstuk gaat in op de omzet in 2008 en de stand van de reserves en voorzieningen. Hoofdstuk 3 bevat informatie over de lokale lasten. Hierbij komen in het bijzonder de onroerende zaakbelastingen, reinigingsheffingen (afvalstoffenheffing en reinigingsrechten), rioolrechten en belastingdruk aan de orde. Bij de belastingdruk wordt ingegaan op de belastingdruk per gemeente per inwoner, de totale belastingdruk per gemeente en de belastingdruk in elke gemeente voor een meerpersoonshuishouden uitgaande van een standaardwoning, uitgaande van de gemiddelde woningwaarde in de diverse gemeenten en uitgaande van een huurwoning. Hoofdstuk 4 gaat tot slot in op de (te verwachten) ontwikkelingen omtrent het financieel toezicht op gemeenten.

In de bijlagen zijn de tabellen opgenomen, waarnaar in de verschillende hoofdstukken wordt verwezen.

Dit verslag is eveneens op internet beschikbaar: www.drenthe.nl

1 Financieel toezicht op de Drentse gemeenten in 2008

1.1 Gemeentebegrotingen 2008

Net als voor 2007 (en 2006 en 2005) hebben GS voor 2008 voor alle Drentse gemeenten het repressieve toezichtregime van toepassing verklaard; alle begrotingen zijn tijdig ingezonden en de begrotingen 2008 en/of de meerjarenramingen zijn (materieel) sluitend. Geen van de 12 Drentse gemeenten valt dus onder preventief toezicht, dat wil zeggen toezicht vooraf.

Tabel 1 geeft de ontwikkeling aan van het aantal repressieve en preventieve gemeenten sinds 2002. Tevens geeft de tabel aan waarom er sprake was van preventief toezicht.

Tabel 1: Ontwikkeling van het aantal repressieve en preventieve gemeenten vanaf 2002

Jaar	Repressief	Preventief	Preventief financiële situatie	Preventief inlevertermijnen
2002	12	0	0	0
2003	12	0	0	0
2004	10	2	2*	1
2005	12	0	0	0
2006	12	0	0	0
2007	12	0	0	0
2008	12	0	0	0

* Eén gemeente had èn geen sluitende begroting en/of meerjarenraming èn zich niet aan de wettelijke inzendtermijn gehouden.

Ter vergelijking geeft tabel 2 per provincie aan hoeveel gemeenten voor 2007 en 2008 onder preventief toezicht zijn geplaatst.

Tabel 2: Aantal repressieve en preventieve gemeenten in 2007 en 2008 op landelijk niveau

Provincie	Aantal gemeenten		Repressief		Preventief							
	2007	2008	2007	2008	totaal		financieel		Termijn		herindeling*	
					2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Groningen	25	25	24	24	1	1	1	1				
Friesland	31	31	30	30	1	1	1	1				
Drenthe	12	12	12	12		0						
Overijssel	25	25	25	23		2		2				
Gelderland	56	56	53	54	3	2	2	2	1			
Flevoland	6	6	3	5	3	1	2	1	1			
Utrecht	29	29	28	25	1	44	1					4
Noord-Holland	61	61	57	54	4	7	2	1			2	6
Zuid-Holland	77	77	66	68	11	9	7	3		1	4	55
Zeeland	13	13	13	13		0						
Noord-Brabant	68	68	68	68		0						
Limburg	40	40	33	737	7	33	3	3			114	
Totaal	443	443	412	413	31	30	19	14	2	1	10	15
in %	100	100	93	93	7	7	4	3	0	0	2	3

* Gemeenten worden het eerste jaar na een herindeling veelal onder preventief toezicht geplaatst.

Ondanks het feit dat ook dit jaar bij een aantal gemeenten de begrotingen of de meerjarenramingen niet sluiten, laten de begrotingen over het algemeen een kleine verbetering van de

financiële positie zien. Dit wordt voor een groot deel veroorzaakt door de hogere algemene uitkering uit het Gemeentefonds. Ook dit jaar heeft echter een aantal gemeenten hun begroting 2008 sluitend gemaakt met eenmalige dekkingsmiddelen.

Geen enkele Drentse gemeente heeft een aanvraag ex artikel 12 van de Financiële Verhoudingswet ingediend.

Voor een overzicht van de meerjarenramingen 2009 – 2011 van de gemeenten verwijzen wij u naar bijlage 1.

1.2 Mate waarin voldaan wordt aan het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV)

Hoewel de gemeentebegrotingen 2008 wederom ten opzichte van die van voorgaande jaren (2005, 2006 en 2007) zijn verbeterd, constateren wij dat enkele gemeenten nog een verbeteringslag kunnen maken. Dit blijkt met name uit de thematische onderzoeken die wij jaarlijks uitvoeren. Dit jaar hebben wij de begrotingen getoetst op duurzaam financieel evenwicht (DFE). Op basis van het onderzoek concluderen wij dat de meeste Drentse gemeenten op een aantal onderdelen van de begroting en meerjarenraming nog een verbeteringslag kunnen maken voor wat betreft het verschaffen van inzicht in de onderbouwing van de ramingen. Met name op het terrein van incidentele baten en lasten, vervangingsinvesteringen, onderhoudsramingen, bezuinigingen/ ombuigingsaankondigingen en paragrafen (grondexploitatie, weerstandsvermogen en verbonden partijen).

Wij onderkennen dat bij het opstellen van de begroting en het naleven van de BBV-voorschriften meerdere aspecten een rol spelen. De begroting is een instrument van de gemeenteraad, en moet zodanig worden opgesteld opdat deze het voor de gemeenteraad vereiste inzicht biedt. Daarnaast is er het BBV dat voorschrijft welke informatie op welke plek in de begroting moet worden opgenomen. Dit kan resulteren in een aantal dubbelingen in de begroting.

1.3 Kerngegevens

Voor een aantal berekeningen in dit rapport is gebruik gemaakt van de kerngegevens van de Drentse gemeenten. Ter informatie zijn daarom in bijlage 2 de kerngegevens van de Drentse gemeenten opgenomen. Uit de kerngegevens blijkt de onderlinge vergelijkbaarheid van gemeenten.

1.4 Begroting 2008 gemeenschappelijke regelingen

Financieel toezicht is niet alleen van toepassing op de gemeenten maar ook op de daarvoor in aanmerking komende gemeenschappelijke regelingen met een eigen begroting en jaarrekening. Voor het begrotingsjaar 2008 diende de vastgestelde begroting 2008 en de vastgestelde jaarrekening 2006 uiterlijk 15 juli 2007 (wettelijke termijn) te zijn ingezonden. In de gemeenschappelijke regelingen zijn bepalingen opgenomen die voorzien in afdekking van (exploitatie)tekorten via bijdragen van de deelnemers aan die regelingen. De begroting en de meerjarenraming zijn derhalve in beginsel altijd materieel in evenwicht. De overschrijding van de datum van inzending is bepalend voor de aard van het toezichtregime. Hierbij dient te worden opgemerkt dat deze termijnen soepel worden gehanteerd. Voor het begrotingsjaar 2008 geldt dan ook voor alle (onder financieel toezicht staande) gemeenschappelijke regelingen het repressieve toezicht.

2 De financiële positie van de Drentse gemeenten in 2008

2.1 Omzet

Onder omzet verstaan wij het totaal van de lasten, oftewel het totaal van de middelen die een gemeente besteedt aan de programma's in de begroting, exclusief toevoegingen en onttrekkingen aan reserves. Tabel 3 geeft per gemeente voor 2005, 2006, 2007 en 2008 de totale omzet en de omzet per inwoner weer.

Tabel 3: Omzet begrotingen 2005, 2006, 2007 en 2008, totaal en per inwoner (in euro's)

Gemeente	Totaal				Per inwoner			
	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
Aa en Hunze	43.062.008	41.508.837	44.584.564	53.807.132	1.700	1.629	1.742	2.100
Assen	180.965.800	184.644.000	175.851.000	197.006.000	2.884	2.913	2.748	3.022
Borger-Odoorn	49.940.637	47.989.393	52.581.712	57.136.124	1.895	1.821	1.999	2.173
Coevorden	88.055.417	85.446.385	84.293.000	77.801.530	2.423	2.345	2.322	2.143
De Wolden	44.904.000	44.779.000	49.642.000	48.109.000	1.879	1.881	2.084	2.033
Emmen	268.788.000	271.001.284	305.318.000	309.861.000	2.475	2.496	2.806	2.843
Hoogeveen	118.620.000	126.011.000	128.185.000	137.210.000	2.201	2.329	2.352	2.513
Meppel	65.826.000	66.294.000	73.127.000	72.871.000	2.164	2.170	2.344	2.299
Midden Drenthe	56.427.320	60.610.074	59.786.414	61.266.248	1.716	1.821	1.790	1.829
Noordenveld	49.634.000	51.863.000	64.481.969	63.043.000	1.568	1.635	2.028	2.001
Tynaarlo	54.805.000	83.357.000	84.593.000	86.345.904	1.697	2.581	2.644	2.665
Westerveld	36.077.133	36.862.140	42.941.072	44.146.153	1.893	1.921	2.223	2.283
Totaal	1.057.105.315	1.100.366.113	1.165.384.731	1.208.603.091	24.494	25.543	27.081	27.903

Uit tabel 3 volgt dat Emmen (net als in 2005, 2006 en 2007) qua totale omzet in 2008 de hoogste omzet heeft. Daarna volgen Assen, Hoogeveen, Tynaarlo en Coevorden. De omzet per inwoner geeft een iets ander beeld: Assen heeft de hoogste omzet per inwoner, in 2007 was dit nog Emmen. Na Assen volgen Emmen, Tynaarlo, Hoogeveen en Meppel. In 2007 had Tynaarlo met € 2.644,- nog een behoorlijk hogere omzet per inwoner dan Hoogeveen, met € 2.352,- aan omzet per inwoner. In 2008 heeft Tynaarlo nog steeds een hogere omzet per inwoner, het verschil is echter minder groot: € 2.665,- per inwoner in Tynaarlo tegenover € 2.513,- per inwoner in Hoogeveen.

2.2 Reserves

De algemene reserve en de stille reserves maken onderdeel uit van het weerstandsvermogen, naast andere zaken als het bedrag voor onvoorziene en de ruimte in de belastingcapaciteit. Het weerstandsvermogen is een essentieel onderdeel van de begroting van een gemeente. Volgens het BBV bestaat het weerstandsvermogen uit de relatie tussen de weerstandscapaciteit, oftewel de middelen en mogelijkheden waarover de gemeente beschikt of kan beschikken om niet begrote kosten te dekken, en alle risico's waarvoor geen maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn in relatie tot de financiële positie.

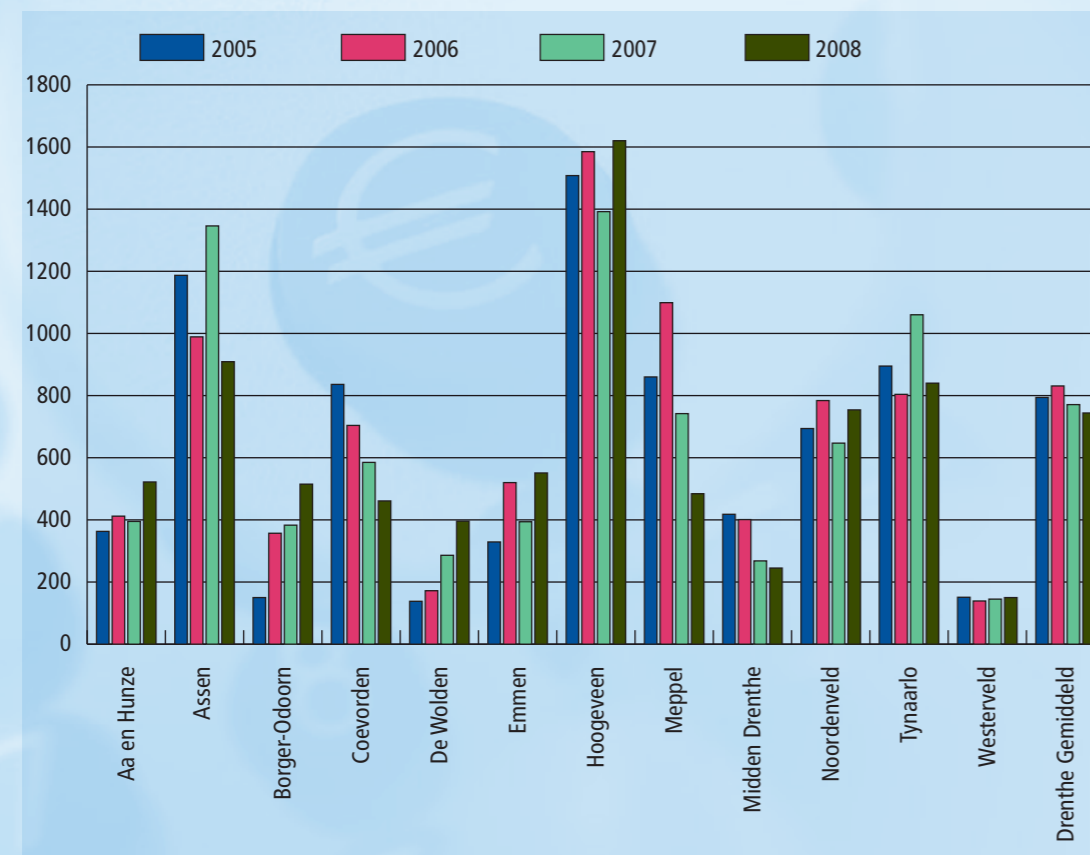

Grafiek 1 geeft per gemeente de hoogte van de reserves per inwoner* in 2005, 2006, 2007 en 2008 weer. Bij de berekening van de reserves per inwoner zijn wij uitgegaan van het niet geblokkeerde deel van de reserves, dus exclusief dat deel van de reserves waarvan de bespaarde rente wordt aangewend als structureel dekkingsmiddel binnen de exploitatie. Overigens zijn de bestemmingsreserves wel meegerekend.

Uit de grafiek volgt dat de helft van de gemeenten in 2008 hogere reserves heeft dan in 2007. Bij de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn, De Wolden, Emmen, Hoogeveen en Westerveld is sprake van een toename van de reserves. De grootste stijgingen ten opzichte van 2007 zijn te constateren bij Hoogeveen (stijging van € 228,-) en Emmen (stijging van € 157,-). De gemeenten met de grootste afname van de reserves per inwoner ten opzichte van 2007 betreffen Assen (afname van € 438,-) en Meppel (afname van € 257,-).

Net als in 2005, 2006, 2007 en 2008 heeft de gemeente Hoogeveen in 2008 de hoogste reserves per inwoner (€ 1.620,-). Na Hoogeveen heeft Assen de hoogste reserves per inwoner (€ 909,-). Net als in 2007 hebben de gemeenten Westerveld (€ 150,-) en Midden-Drenthe (€ 245,-) in 2008 de laagste reserves per inwoner. Voor een uitgebreid overzicht van de reservepositie van de gemeenten in 2005, 2006, 2007 en 2008 verwijzen wij u naar bijlage 3.

Grafiek 1: Reservepositie in 2005 – 2008 in euro's per inwoner, (stand per 1 januari)

Zoals hiervoor al aangegeven heeft een (groot) deel van de reserves een bestemming, de zogenaamde bestemmingsreserves. Voor de besteding van deze gelden zijn de gemeenten politieke verplichtingen aangegaan, ze zijn bestemd voor een bepaald doel. Deze reserves zijn dus niet zonder meer vrij besteedbaar. Hetzelfde geldt voor reserves waarvan de rente wordt

* We hebben er voor gekozen om de reserves van de gemeenten per inwoner weer te geven om de onderlinge vergelijkbaarheid te vergroten. Dit geldt voor alle in dit verslag weergegeven grafieken.

toegerekend aan de exploitatie; besteding hiervan heeft consequenties voor de ruimte in de exploitatie.

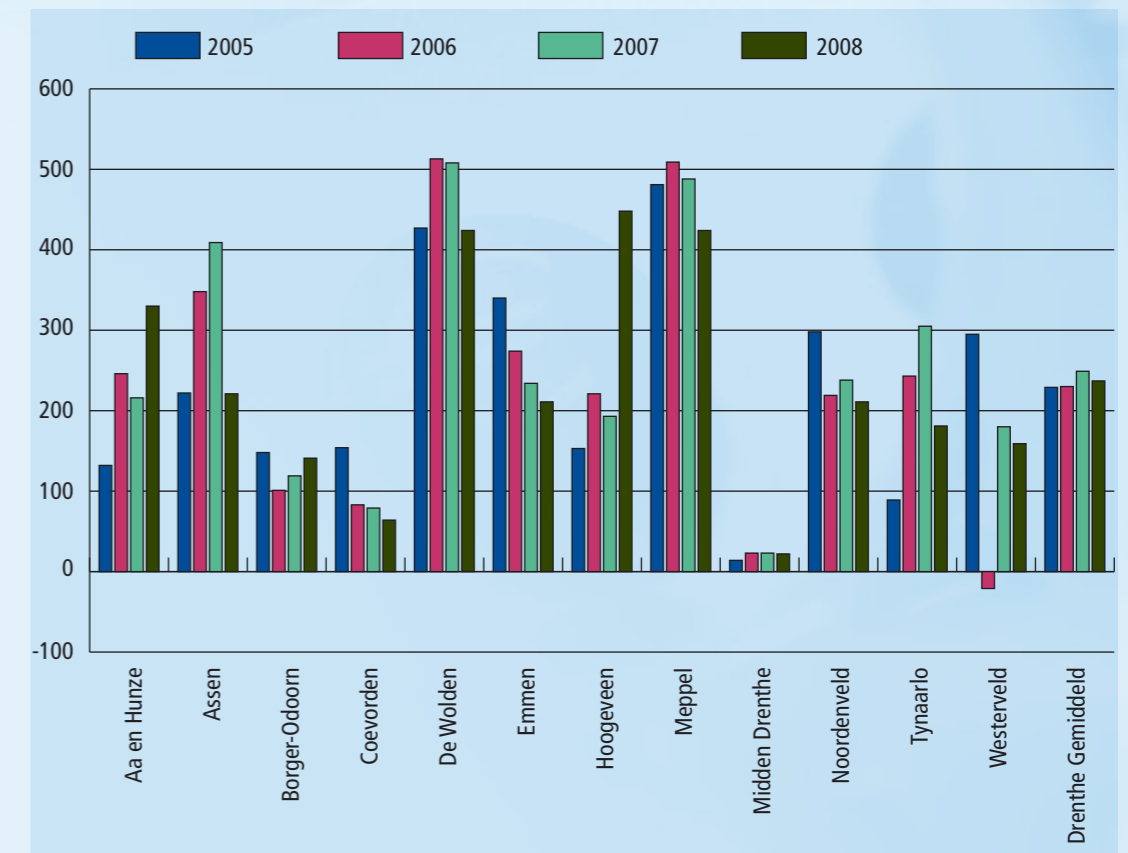
Ter vergelijking: in 2008 is 50% van de totale reserves als bestemmingsreserve aangemerkt. In 2007 was dit 56%, in 2006 60% en in 2005 56%.

2.3 Voorzieningen

Voorzieningen zijn niet vrij aanwendbaar en behoren niet tot het weerstandsvermogen. Zij zijn bestemd voor afdekking van onder andere gecalculerde verplichtingen en verliezen en bestaande risico's.

Grafiek 2 geeft voor elke gemeente de hoogte van de voorzieningen per inwoner weer in 2005, 2006, 2007 en 2008.

Grafiek 2: Voorzieningen 2005 – 2008 in euro's per inwoner, (stand per 1 januari)

Uit de grafiek volgt dat 9 van de 12 gemeenten in 2008 lagere voorzieningen hebben dan in 2007. Alleen bij de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn en Hoogeveen is in 2008 sprake van een toename van de voorzieningen. Met name Hoogeveen heeft met bijna € 14 miljoen (€ 255,- per inwoner) een grote stijging in de voorzieningen ten opzichte van 2007. Het gemiddelde bedrag aan voorzieningen per inwoner van de Drentse gemeenten is in 2008 ten opzichte van 2007 met € 14,- afgenomen, van € 251,- gemiddeld per inwoner in 2007 naar € 237,- in 2008. In 2007 was nog sprake van een toename met € 21,-, namelijk van € 230,- gemiddeld per inwoner in 2006 naar € 251,- in 2007. Hoogeveen (€ 449,-), Meppel (€ 431,-) en De Wolden (€ 424,-) hebben in 2008 het hoogste bedrag aan voorzieningen per inwoner. De Wolden en Meppel hadden in 2005, 2006 en 2007 ook al het hoogste bedrag aan voorzieningen per inwoner. Hoogeveen niet, maar door de grote stijging heeft Hoogeveen in 2008 dus het hoogste bedrag aan voorzieningen per inwoner.

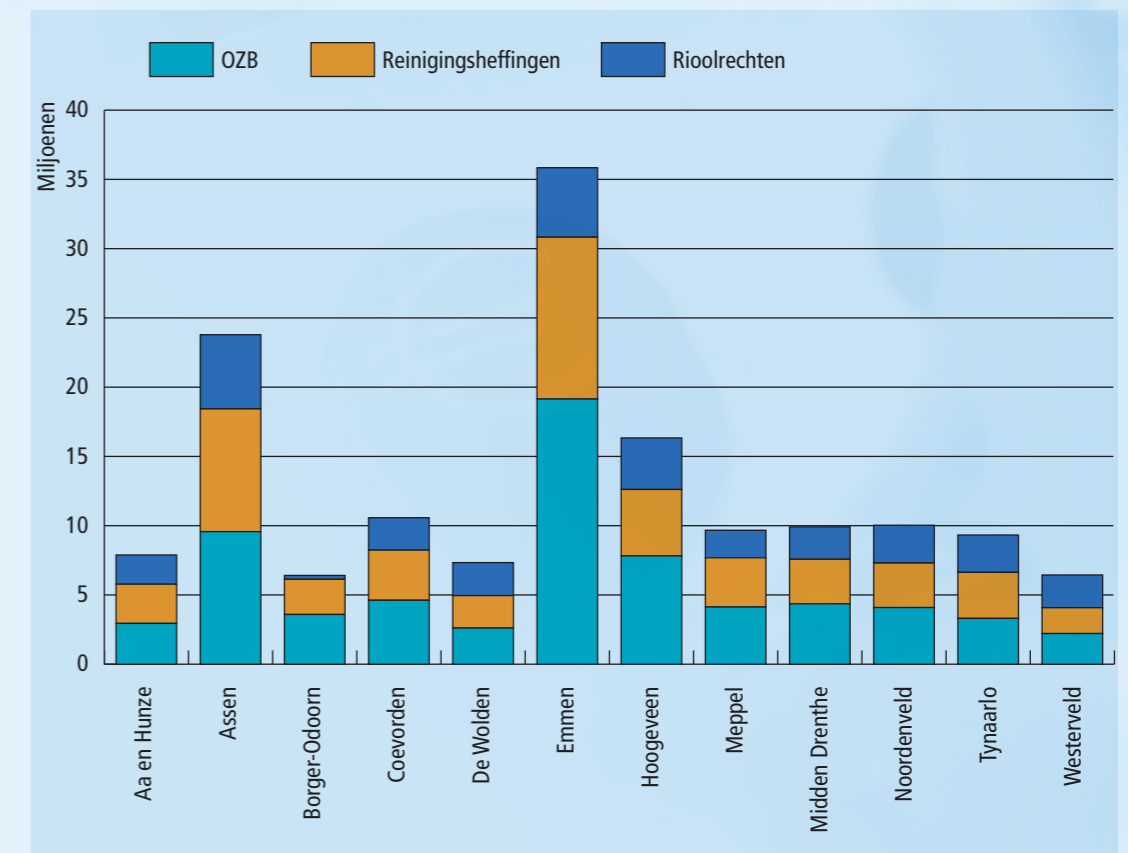
3 Lokale lasten

Net als in 2007 hebben Midden-Drenthe en Coevorden in 2008 het laagste bedrag aan voorzieningen per inwoner, respectievelijk € 22,- en € 64,-. Midden-Drenthe heeft in 2005 en 2006 ook het laagste bedrag aan voorzieningen per inwoner, met uitzondering van Westerveld in 2006; bij Westerveld was in 2006 sprake van een negatief bedrag aan voorzieningen per inwoner, namelijk € -/ - 21,-. Dit werd veroorzaakt door een negatieve voorziening voor riolering (het BBV staat dit toe). Westerveld heeft de negatieve voorziening voor riolering gedurende 2006 positief gemaakt. Dit blijkt ook uit de grafiek: het bedrag aan voorzieningen per inwoner van Westerveld is in 2007 ten opzichte van 2006 van € -/ - 21,- met € 201,- gestegen naar € 180,-. Voor een uitgebreid overzicht van de voorzieningen van de gemeenten in 2005, 2006, 2007 en 2008 verwijzen wij u naar bijlage 4.

De belangrijkste gemeentelijke belastingen zijn de onroerende zaakbelastingen, de reinigingsheffingen (afvalstoffenheffing en/of reinigingsrecht) en het rioolrecht. De totale opbrengsten van deze belastingen bedragen in 2008 bijna 160 miljoen euro. Hiervan wordt ruim 128 miljoen euro opgebracht door inwoners, en bijna 31 miljoen euro door bedrijven. In 2007 bedroeg de opbrengst van deze belastingen ruim 153 miljoen euro, waarvan 125 miljoen van de inwoners en 28 miljoen van bedrijven.

Grafiek 3 geeft per gemeente de opbrengsten uit bovengenoemde 3 belastingen weer (inclusief niet-woningen).

Grafiek 3: Opbrengsten onroerende zaakbelastingen, reinigingsrechten en rioolrechten in 2008, inclusief niet-woningen (in euro's)

Uit de grafiek volgt dat Emmen met € 37.345.400,- de hoogste opbrengsten heeft. De totale opbrengsten van alle gemeenten bedragen in 2008 € 159.768.184,-. Ter vergelijking: in 2007 bedroegen de opbrengsten van alle gemeenten € 154.259.268,-, in 2006 € 151.793.791,- en in 2005 € 177.788.538,-.

De totale opbrengsten van de betreffende belastingen zijn in 2008 met ruim 3% gestegen ten opzichte van 2007. In 2007 was sprake van een stijging van de totale opbrengsten met ruim 1% ten opzichte van 2006. En in 2006 was sprake van een daling van de totale opbrengsten met bijna 15% ten opzichte van 2005. Deze daling was voor verreweg het grootste deel het gevolg van daling van de onroerende zaakbelastingen als gevolg van de afschaffing van het gebruikersdeel van de onroerende zaakbelastingen.

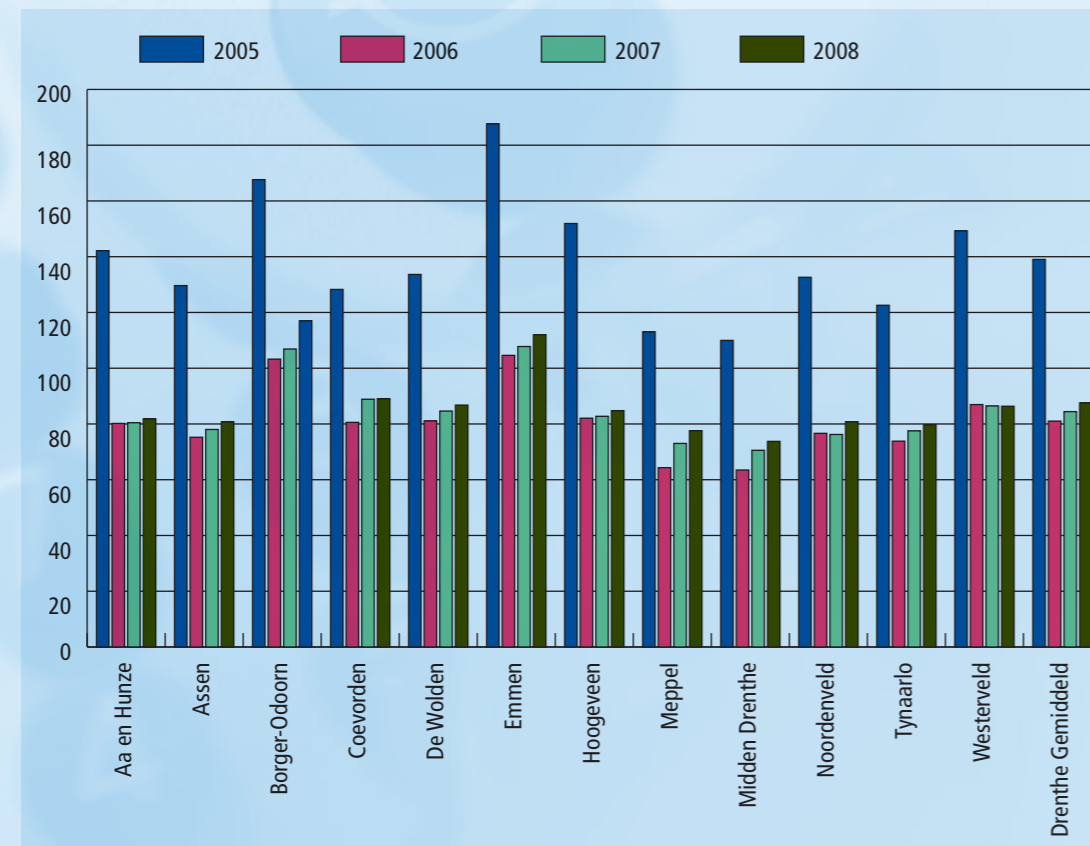
Voor een uitgebreid overzicht van de opbrengsten uit onroerende zaakbelastingen, reinigingsheffingen en rioolrechten van de Drentse gemeenten in 2008 verwijzen wij u naar bijlage 5. De paragrafen 3.1, 3.2 en 3.3 hierna geven informatie over de opbrengsten uit onroerende zaakbelastingen, reinigingsheffingen en rioolrechten per gemeente in 2005, 2006, 2007 en 2008. De grafieken 4, 5 en 6 geven per inwoner de opbrengst van de onroerende zaakbelastingen (exclusief niet-woningen), de afvalstoffenheffing en het rioolrecht (exclusief niet-woningen) in 2005, 2006, 2007 en 2008 weer. Vervolgens gaat paragraaf 3.4 in op de totale belastingdruk per gemeente in 2008 en paragraaf 3.5 geeft informatie over de belastingdruk per meerpersoonshuishouden in 2008. Paragraaf 3.6 en 3.7 gaan tot slot in op de (bouw)leges die de Drentse gemeenten in 2008 hanteren, en de opbrengsten uit toeristenbelasting.

3.1 Onroerende zaakbelastingen

Uit grafiek 4 volgt dat alle gemeenten in 2008 hogere onroerende zaakbelastingen per inwoner hebben dan in 2007. Borger-Odoorn heeft met iets meer dan € 10,- per inwoner de grootste stijging ten opzichte van 2007. Bij Westerveld is sprake van een lichte daling, namelijk van € 0,10 per inwoner. Dit is te verklaren doordat de totale opbrengst van de onroerende zaakbelastingen in Westerveld gelijk is gebleven terwijl het aantal inwoners in 2008 licht is toegenomen ten opzichte van 2007.

De gemiddelde opbrengst aan onroerende zaakbelastingen per inwoner in Drenthe is in 2008 met € 3,10 gestegen ten opzichte van 2007. Ter vergelijking: in 2007 was sprake van een stijging met € 3,41 ten opzichte van 2006.

Grafiek 4: Onroerende zaakbelastingen 2005 - 2008 exclusief niet-woningen (in euro's)

De totale opbrengst aan onroerende zaakbelastingen van de Drentse gemeenten bedraagt in

2008 € 44.286.542,- (exclusief niet-woningen). Dit is ruim 34% van de totale belastingopbrengsten van de Drentse gemeenten in 2008. Ter vergelijking: in 2007, 2006 en 2005 bedroeg de opbrengst aan onroerende zaakbelastingen respectievelijk € 42.552.720,-, € 40.785.893,- en € 70.635.697,-, ofwel respectievelijk 34%, 33% en 49% van de totale belastingopbrengsten in 2007, 2006 en 2005.

Ten opzichte van 2007 zijn de opbrengsten van de onroerende zaakbelastingen in 2008 met 4% gestegen. In 2007 was sprake van een stijging met ruim 4% ten opzichte van 2006, en in 2006 was sprake van daling van ruim 42% ten opzichte van 2005 (dit in verband met de afschaffing van het gebruikersdeel van de onroerende zaakbelastingen bij woningen).

Net als in 2005, 2006 en 2007 hebben Borger-Odoorn en Emmen de hoogste opbrengst per inwoner, respectievelijk € 116,98 en € 111,99*.

In 2007 was nog sprake van een systeem van tariefmaximering waarbij de 3 tarieven van onroerende zaakbelastingen – voor eigenaren van woningen, en voor eigenaren en gebruikers van niet-woningen – aan een afzonderlijk maximum waren gebonden. Dit systeem is ingevoerd na de afschaffing van het gebruikersdeel van de onroerende zaakbelastingen in 2006. Met ingang van 1 januari 2008 is Gemeentewet gewijzigd, en zijn de bepalingen over maximumtarieven, het stijgingspercentage en het ontheffingenbeleid van de provincie komen te vervallen. Tegelijk met het afschaffen van de maximering van de tarieven is een zogenoemde macronorm ingesteld, waarmee de verantwoordelijkheid van de rijksoverheid voor de collectieve lastendruk is vastgelegd. Reden voor instelling van deze macronorm is dat “de afschaffing van de maximering van de tarieven van onroerende zaakbelastingen niet mag leiden tot een onevenredige stijging van de collectieve lastendruk”, aldus het op 4 juni 2007 gesloten bestuursakkoord tussen Rijk en gemeenten. Het bestuursakkoord geeft verder aan dat “de ontwikkeling van de lokale lasten zal worden gevolgd en zonodig onderwerp zal worden van bestuurlijk overleg, waarna het Rijk in geval van overschrijding van de macronorm kan ingrijpen via correctie van het volume van het gemeentefonds”. De macronorm voor 2008 is bepaald op 3,75% van de feitelijke opbrengsten van de lokale lasten in 2007.

De tarieven voor onroerende zaakbelastingen zijn dus niet meer aan een maximum gebonden, maar de gemeenten kunnen de tarieven niet onbeperkt verhogen.

3.2 Reinigingsheffingen (afvalstoffenheffing en reinigingsrecht)

Grafiek 5 geeft de opbrengsten uit afvalstoffenheffingen per inwoner in 2005, 2006, 2007 en 2008 weer. Uit de grafiek volgt dat de opbrengsten van de afvalstoffenheffing (dus exclusief niet-woningen) per inwoner net als in 2007 bij alle gemeenten rond de € 100,- liggen, met een paar uitschieters naar boven en beneden. Meppel (€ 116,44) en Westerveld (€ 109,96) hebben de hoogste opbrengsten per inwoner. Vorig jaar waren dit Emmen (117,41) en ook Meppel (€ 112,53). Net als in 2007 en 2006 heeft Borger-Odoorn met € 93,11 de laagste opbrengsten per inwoner (in 2006 was dit € 89,02). Daarna volgt De Wolden met € 94,96. Bij De Wolden is sprake van een lichte daling ten opzichte van 2007 (in 2007 bedroeg de opbrengst per inwoner € 95,99). Na De Wolden volgt Hogeveen met een opbrengst per inwoner van € 99,93 (in 2007 € 92,70).

In 2008 is de gemiddelde opbrengst per inwoner in Drenthe met € 1,48 licht gestegen ten opzichte van 2007. In 2007 was nog sprake van een daling van de gemiddelde opbrengst per inwoner van € 2,37 ten opzichte van 2006.

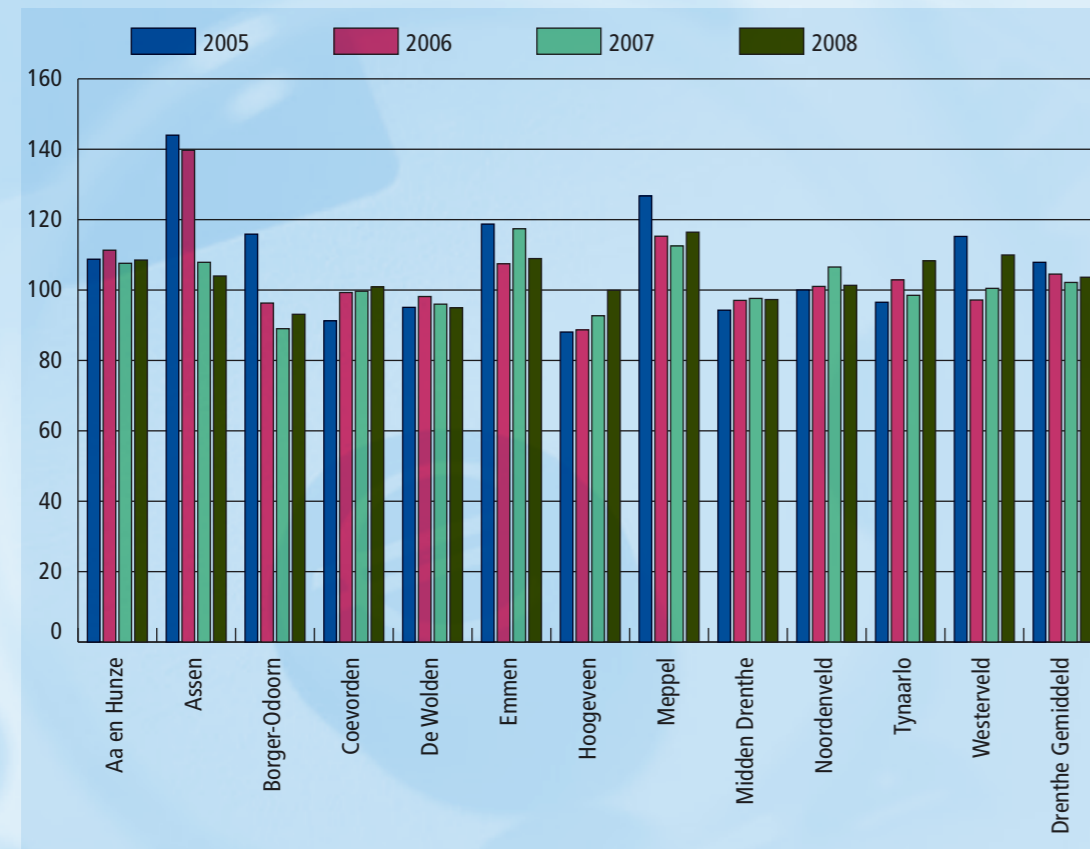
* Dit evenals als in 2005, en 2006 en 2007 te verklaren door het feit dat Borger-Odoorn en Emmen allebei het laagste tarief voor rioolrecht te hanteren. Zie paragraaf 3.3 Rioolrechten.

De totale opbrengst aan afvalstoffenheffing bedraagt in 2008 € 51.026.281,-. Dit is bijna 40% van de totale belastingopbrengsten in 2008. Ter vergelijking: in 2007 bedroeg de opbrengst aan afvalstoffenheffing € 50.983.003,- en in 2006 € 49.919.265,-, beiden 41% van de totale belastingopbrengsten in 2007 en 2006.

De totale opbrengsten van de afvalstoffenheffing zijn in 2008 met slechts 0,16% gestegen ten opzichte van 2007. In 2007 en 2006 was sprake van een stijging van 2% ten opzichte van 2006 en 2005.

Grafiek 5: Afvalstoffenheffing 2005 - 2008 (in euro's per inwoner)

3.3 Rioolrechten

Grafiek 6 geeft de opbrengsten uit rioolrechten per inwoner in 2005, 2006, 2007 en 2008 weer. De totale opbrengst aan rioolrechten in 2008 bedraagt € 33.537.955,- (exclusief niet-woningen). Dit is 26% van de totale belastingopbrengsten in 2008. Ter vergelijking: in 2007 bedroeg de opbrengst aan rioolrechten € 31.700.523,- (exclusief niet-woningen), ruim 25% van de totale opbrengsten in 2007 en in 2006 bedroeg de opbrengst aan rioolrechten € 31.095.877,- (exclusief niet-woningen), ook ruim 25% van de totale belastingopbrengsten in 2006. De totale opbrengsten van de rioolrechten zijn in 2008 met bijna 6% gestegen ten opzichte van 2007, in 2007 was de stijging 2% ten opzichte van 2006, en de opbrengsten van de rioolrechten waren in 2006 19% hoger dan in 2005.

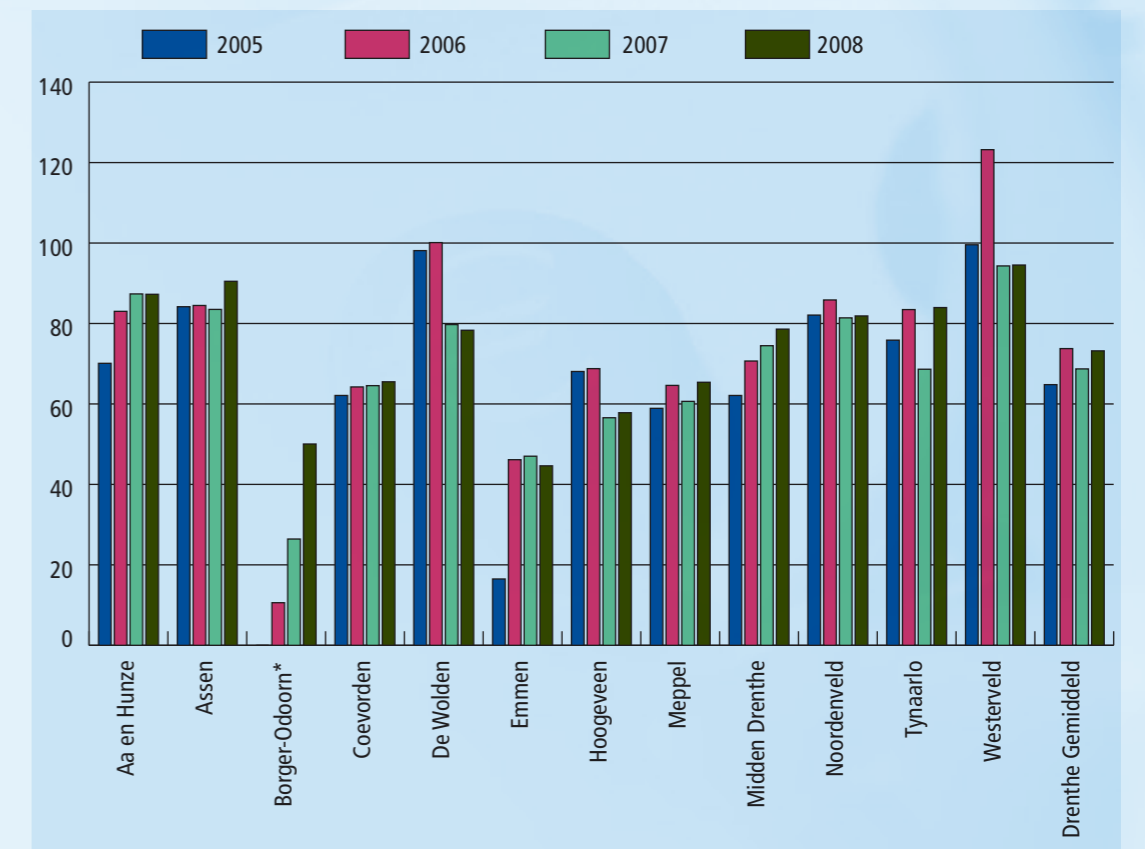
Evenals in 2005, 2006 en 2007 verschillen de opbrengsten van de rioolrechten per inwoner behoorlijk, en hebben Emmen (€ 44,62) en Borger-Odoorn (€ 50,04) de laagste opbrengsten per inwoner. Borger-Odoorn hief in 2006 voor het eerst rioolrechten en heeft sindsdien een behoorlijke stijging in de opbrengsten per inwoner gerealiseerd; van € 10,59 in 2006 naar € 26,42 in 2007 naar € 50,04 in 2008. Hiermee is Borger-Odoorn inmiddels door Emmen gepasseerd als gemeente met de laagste opbrengst per inwoner uit rioolrechten. Net als in 2007 heeft

Westerveld (€ 94,53) de hoogste opbrengsten per inwoner, in tegenstelling tot in 2007 niet gevolgd door Aa en Hunze, maar door Assen (€ 90,94). Na Westerveld en Assen heeft Aa en Hunze (€ 87,26) de hoogste opbrengsten per inwoner. In 2006 hadden Westerveld (€ 123,21) en De Wolden (€ 100,11) de hoogste opbrengsten per inwoner.

Bij 3 gemeenten is ten opzichte van 2007 een daling in de opbrengsten per inwoner te constateren. Het betreft de gemeenten Emmen (€ daling van € 2,39), De Wolden (daling van € 1,40) en Aa en Hunze (daling van € 0,09). De gemeenten met de grootste stijging in opbrengsten per inwoner ten opzichte van 2007 betreffen Borger-Odoorn (stijging van € 23,63), Tynaarlo (stijging van € 15,34), Assen (stijging van € 6,99) en Meppel (stijging van € 4,75).

Ten opzichte van 2007 is de gemiddelde opbrengst per inwoner in Drenthe gestegen met € 4,49, van € 68,71 in 2007 naar € 73,20 in 2008. In 2007 was sprake van een daling met € 5,05 ten opzichte van 2006, van € 73,76 naar € 68,71. En in 2006 was sprake van een stijging van € 8,96 ten opzichte van 2005, van € 64,80 naar € 73,76.

Grafiek 6: Rioolrechten 2005 - 2008, exclusief niet-woningen (in euro's per inwoner)

* Borger-Odoorn hief in 2005 geen rioolrecht, vandaar dat de staaf voor 2005 ontbreekt.

3.4 Totale belastingdruk in 2008

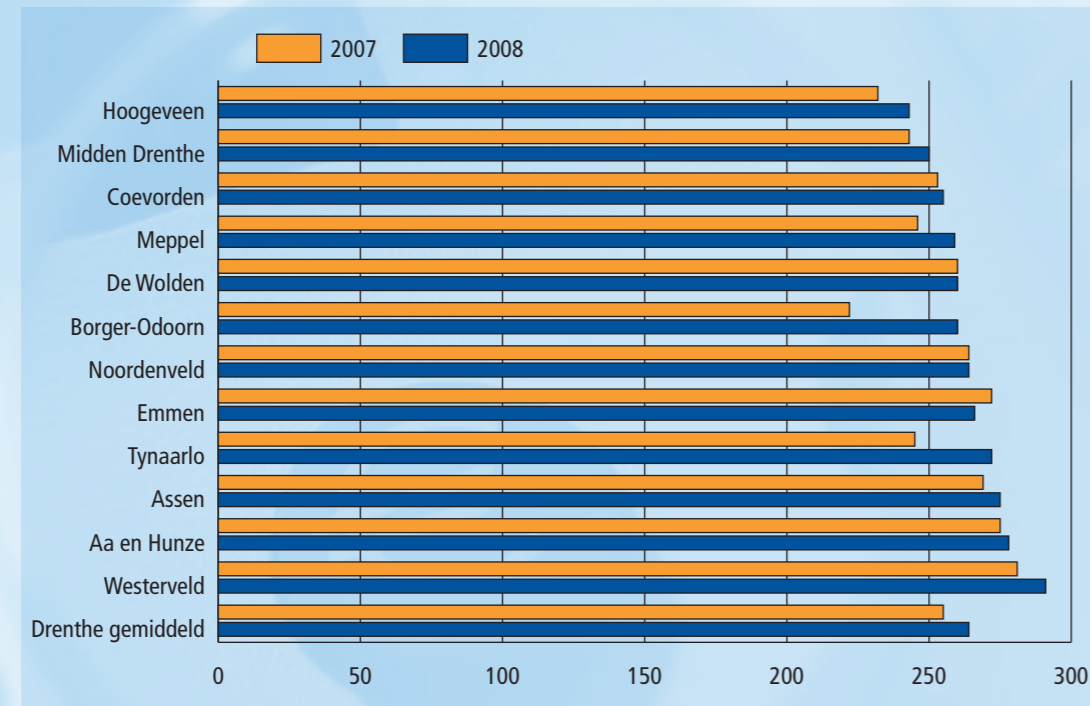
Door de opbrengsten van de onroerende zaakbelastingen, de reinigingsheffingen en het rioolrecht bij elkaar op te tellen krijgen we de zogenaamde belastingdruk (dus exclusief andere belastingen zoals toeristenbelasting en hondenbelasting).

3.4.1 Belastingdruk per inwoner op basis van totale opbrengsten

Door de totale opbrengsten (exclusief niet-woningen) van de onroerende zaakbelastingen, afvalstoffenheffingen en rioolrechten bij elkaar op te tellen, en dit bedrag te delen door het aantal inwoners van een gemeente, ontstaat de belastingdruk per inwoner (exclusief niet-woningen). Grafiek 7 geeft per gemeente de belastingdruk per inwoner op basis van de totale opbrengsten (exclusief niet-woningen) in 2007 en 2008 weer.

Grafiek 7: Belastingdruk in 2007 en 2008 op basis van totale opbrengsten per inwoner, exclusief niet-woningen (in euro's)

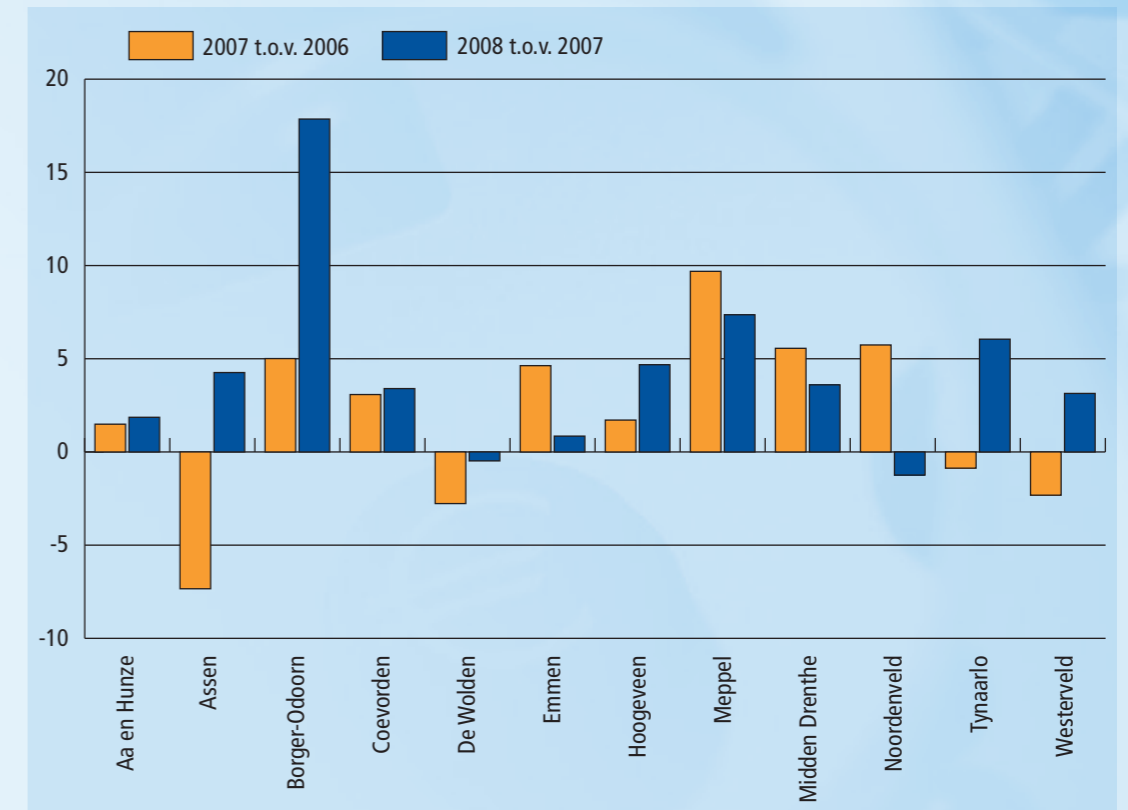

Uit de grafiek volgt dat Westerveld (€ 290,85) en Aa en Hunze (€ 277,62) in 2008, net als in 2007, de hoogste belastingdruk per inwoner op basis van totale opbrengsten (exclusief niet-woningen) hebben. Hoogeveen (€ 242,53) en Midden-Drenthe (€ 249,65) hebben in 2008 de laagste belastingdruk per inwoner op basis van totale opbrengsten (exclusief niet-woningen). In 2007 waren dit Borger-Odoorn (€ 222,31) en ook Hoogeveen (€ 232,02). Borger-Odoorn had in 2007 verreweg de laagste belastingdruk per inwoner, maar zit in 2008 qua belastingdruk per inwoner onderin de middenmoot. Deze stijging wordt veroorzaakt door alle onderdelen van de belastingdruk, maar met name de rioolrechten en de onroerende zaakbelasting, en in mindere mate dus door de afvalstoffenheffing. De rioolrechten van Borger-Odoorn zijn ten opzichte van 2007 met € 23,63 gestegen, de onroerende zaakbelastingen met € 10,10 en de afvalstoffenheffing met € 4,10. Deze trend past overigens in het beleid van Borger-Odoorn om te investeren in de kwaliteit van de leefomgeving en de tekorten in de leefomgeving terug te dringen door een verhoging van de lasten van de inwoners. In de begroting geeft de gemeente aan dat ze niet langer persé de gemeente met de laagste lastendruk wil zijn, maar dat ze wel in het 'rechter rijtje' wil blijven.

3.4.2 Stijging belastingdruk 2008 ten opzichte van 2007 (en 2007 ten opzichte van 2006)

Grafiek 8 geeft per gemeente de stijging van de belastingdruk inclusief niet-woningen in 2008 ten opzichte van 2007 aan, en van 2007 ten opzichte van 2006.

Grafiek 8: Stijging belastingdruk 2008 ten opzichte van 2007 en 2007 ten opzichte van 2006, inclusief niet-woningen (in procenten)

Zoals uit de vorige paragrafen al bleek, volgt uit de grafiek dat Borger-Odoorn met 17,86% de grootste stijging in belastingdruk heeft (inclusief niet-woningen). Meppel volgt met een stijging van 7,36%. Borger-Odoorn is een uitschieter qua stijging van de belastingdruk; de gemeenten met de 3^e en 4^e hoogste stijging betreffen Tynaarlo en Hoogeveen met stijgingen van respectievelijk 6,05% en 4,68%. In 2007 hadden Meppel (9,69%), Midden-Drenthe (5,6%) en Borger-Odoorn (5,1%) de grootste stijging.

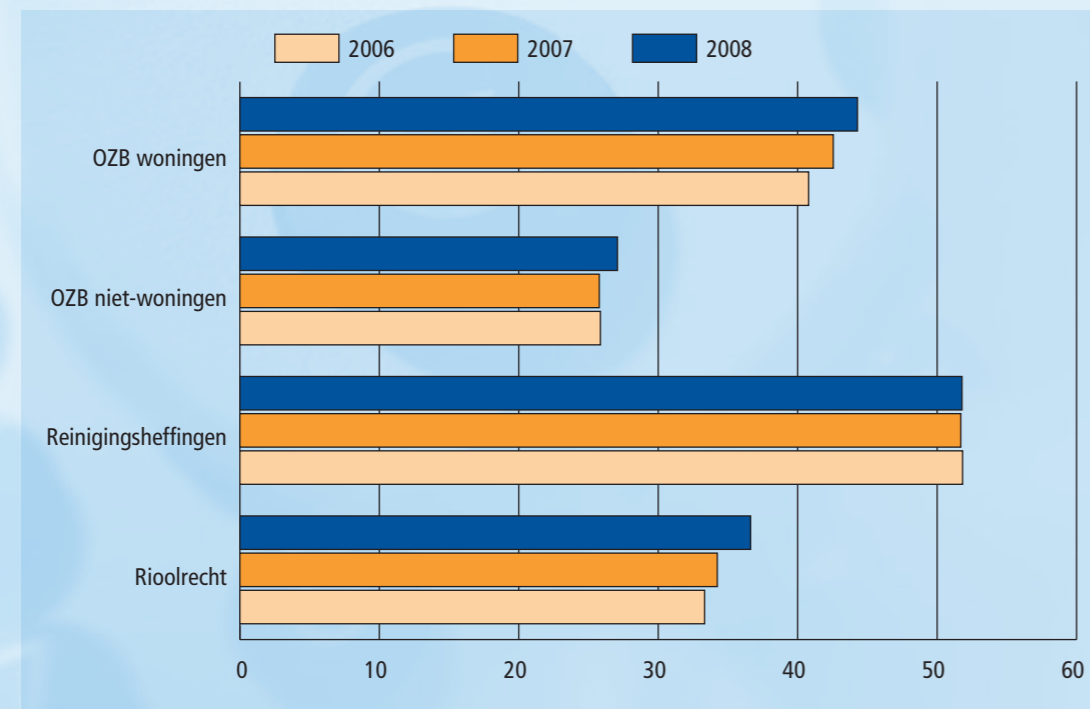
De Wolden (-0,48%) en Noordenveld (-0,08%) vertonen een lichte daling in de belastingdruk in 2008 ten opzichte van 2007. In 2007 waren dit Assen (-7,3%) en De Wolden (-2,8%).

3.4.3 Opbrengsten onroerende zaakbelastingen, reinigingsheffingen en rioolrechten: Drenthe in vergelijking met Nederland

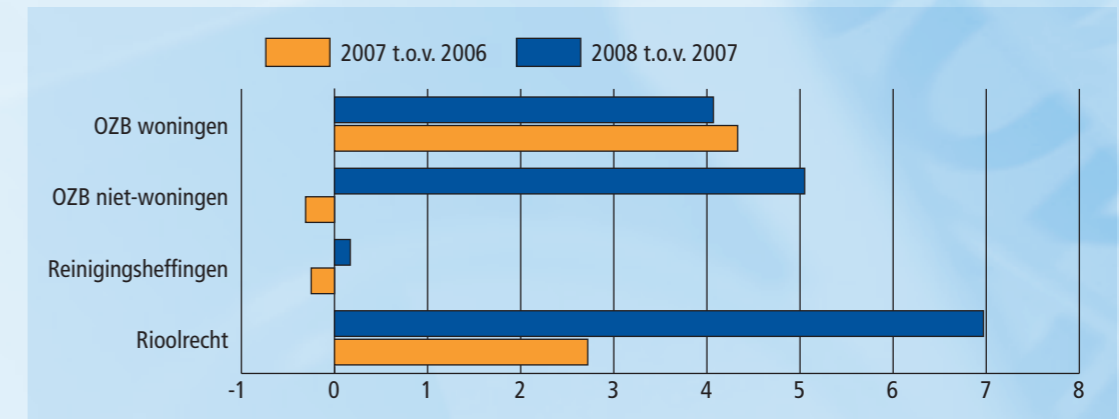
Hierna zijn 2 grafieken opgenomen die de opbrengsten uit rioolrechten (inclusief niet-woningen), reinigingsheffingen en onroerende zaakbelastingen (uitgesplitst naar onroerende zaakbelastingen voor woningen en niet-woningen) afzonderlijk weergeven. Grafiek 9 geeft voor 2006, 2007 en 2008 de totale opbrengsten weer. Grafiek 10 geeft de stijging en daling weer voor 2008 ten opzichte van 2007 en voor 2007 ten opzichte van 2006. In beide grafieken is voor de OZB opbrengsten tevens die voor niet-woningen opgenomen.

Uit beide grafieken volgt dat de OZB opbrengsten voor woningen in 2008 ten opzichte van 2007 zijn gestegen met 4,07%, en dat de OZB opbrengsten voor niet-woningen in dezelfde periode met 5,05% zijn gestegen. De stijging van de OZB opbrengsten in 2008 ten opzichte van 2007 komen dus voor een iets groter deel voor rekening van de niet-woningen. In 2007 was dit anders, toen kwam de stijging van de OZB opbrengsten in 2007 ten opzichte van 2006 volledig voor rekening van de woningen; de OZB opbrengsten voor woningen waren in 2007 ten opzichte van 2006 met 4,3% gestegen, terwijl de OZB opbrengsten voor niet-woningen in dezelfde periode met 0,5% waren gedaald.

Grafiek 9: Opbrengsten OZB, reinigingsheffingen en rioolrechten in 2006, 2007 en 2008 (in miljoenen euro's)

Grafiek 10: Stijging en daling OZB, reinigingsheffingen en rioolrechten 2008 ten opzichte van 2007 en 2007 ten opzichte van 2006 (in procenten)

Net als voorgaande jaren heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in 2008 landelijk, dus voor alle gemeenten, de stijging van de onroerende zaakbelastingen, reinigingsheffingen en rioolrechten berekend (Opbrengsten gemeentelijke heffingen stijgen in 2008 met 4,4 procent, CBS, 7 april 2008 en Persbericht CBS 08-15, 4 maart 2008).

Volgens deze publicatie van het CBS zijn de opbrengsten uit onroerende zaakbelastingen voor woningen landelijk met 2,8% gestegen ten opzichte van 2007, en de opbrengsten voor niet-woningen met 4,3%. Drenthe zit hier met stijgingen van 4,07% en 5,05% boven. In 2007 zat Drenthe onder het landelijk gemiddelde; in 2007 was sprake van landelijke stijging van de totale opbrengsten uit onroerende zaakbelastingen (inclusief niet-woningen) van 6%, tegenover een stijging in Drenthe met 2,4%.

De reinigingsheffingen vertonen in 2008 landelijk een stijging van 1,6%, en in 2007 een stijging van 4,5%. In Drenthe zijn de reinigingsheffingen in 2008 minimaal gestegen met 0,17%, dus minder dan de landelijke stijging. In 2007 was in Drenthe sprake van een lichte daling van de reinigingsheffingen met 0,25%.

In 2008 zijn de rioolrechten (inclusief niet-woningen) landelijk gestegen met 6,4%, en in 2007 met 11,6%. In Drenthe zijn de rioolrechten (inclusief niet-woningen) in beide jaren ook gestegen; in 2008 met ongeveer een half procent meer dan het landelijk gemiddelde, namelijk met 6,94%, en in 2007 met minder, namelijk met 2,72%.

Op grond van het voorgaande concluderen wij dat, uitgaande van de totale opbrengsten van onroerende zaakbelastingen (inclusief niet-woningen), reinigingsheffingen en rioolrechten (inclusief niet-woningen), ofwel de totale belastingdruk, de woonlasten in Drenthe in 2008 een iets grotere stijging laten zien dan waarvan landelijk sprake is.

3.5 Woonlasten in 2008 per huishouden

Naast de totale belastingdruk per gemeente is het voor de onderlinge vergelijking van gemeenten informatief om na te gaan wat de woonlasten voor een huishouden zijn in de diverse Drentse gemeenten. Deze paragraaf geeft hier een beeld van. Daar waar nodig is voor een meerpersoonshuishouden uitgegaan van een waterverbruik van 150 m³, dit is het gemiddelde waterverbruik per jaar van een gezin. Verder is voor de gemeenten die het tarief voor rioolrecht gekoppeld hebben aan de WOZ-waarde uitgegaan van de gemiddelde woningwaarde in die gemeenten. Zie bijlage 6 voor de gemiddelde woningwaarde van de Drentse gemeenten in 2007 en 2008.

De paragrafen hierna geven de woonlasten voor een meerpersoonshuishouden in 2008 en 2007 weer, uitgaande van verschillende woningen: een standaardwoning met een WOZ-waarde van circa € 202.000,- (paragraaf 3.5.1), een woning met de gemiddelde woningwaarde in de diverse Drentse gemeenten (paragraaf 3.5.2) en een huurwoning (paragraaf 3.5.3). Dit geeft een vergelijking van de woonlasten van de Drentse gemeenten op basis van verschillende uitgangspunten. Een standaardwoning als uitgangspunt geeft een beeld van het verschil in woonlasten in de Drentse gemeenten, uitsluitend op basis van de door de gemeenten gehanteerde tarieven voor onroerende zaakbelastingen, afvalstoffenheffing en rioolrechten.

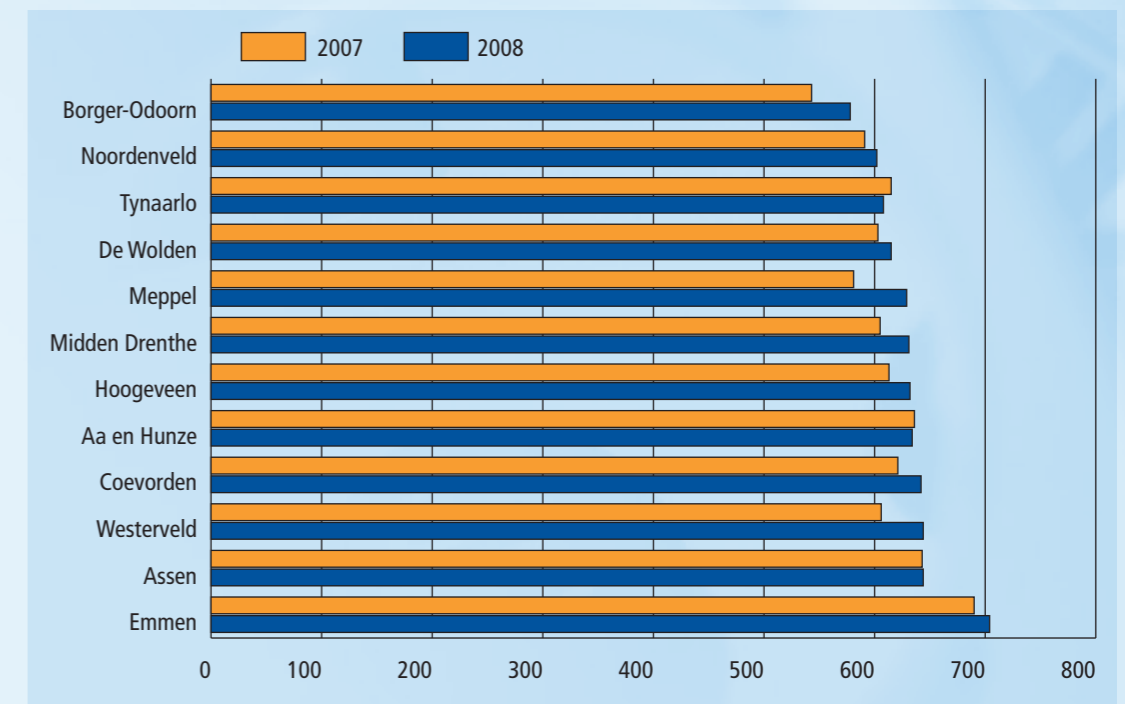
Als we uitgaan van de gemiddelde woningwaarde per gemeente, dan krijgen we een goed beeld van de woonlasten, rekening houdend met de gehanteerde tarieven voor onroerende zaakbelastingen, afvalstoffenheffing en rioolrechten én de gemiddelde woningwaarde in de Drentse gemeenten. Op deze wijze kan inzichtelijk worden gemaakt dat gemeenten die hoge tarieven voor onroerende zaakbelastingen hanteren hiervoor een reden kunnen hebben; om met een lage gemiddelde woningwaarde eenzelfde opbrengst te realiseren als gemeenten met een hoge gemiddelde woningwaarde is het nodig hogere tarieven te hanteren. De gemiddelde woningwaarde als uitgangspunt geeft het meest reële beeld van de woonlasten voor burgers in de Drentse gemeenten.

Gaan we tot slot uit van een huurwoning, dan spelen de onroerende zaakbelastingen geen rol. Op deze wijze krijgen we een goed beeld van de woonlasten in de Drentse gemeenten, uitsluitend op basis van de tarieven voor afvalstoffenheffing en rioolrechten.

3.5.1 Woonlasten meerpersoonshuishouden met een standaardwoning

Grafiek 11 geeft per gemeente de woonlasten voor een meerpersoonshuishouden uitgaande van een standaardwoning weer, zowel voor 2008 als voor 2007. Onder een standaardwoning wordt in dit verband verstaan een woning met een WOZ-waarde van circa € 202.000,- (bron: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) "Waarde Onroerende zaken Drenthe 2007 vermenigvuldigd met het landelijk stijgingspercentage").

Grafiek 11: Woonlasten meerpersoonshuishouden met een standaardwoning, in 2007 en 2008 (in euro's)

Net als in 2007 heeft Emmen de hoogste woonlasten per huishouden met een standaardwoning, gevolgd door Assen en Westerveld, en heeft Borger-Odoorn de laagste. De woonlasten voor een huishouden met standaardwoning bedragen in Emmen in 2008 € 704,- en in 2007 € 690,-. In Borger-Odoorn bedragen de woonlasten in 2008 € 578,- en in 2007 € 543,-. Dit betekent dat, uitgaande van de standaard woningwaarde, de combinatie van het eigenarentarief van de onroerende zaakbelasting, het tarief voor afvalstoffenheffing en het tarief voor rioolrecht in Emmen het hoogst is en in Borger-Odoorn het laagst.

Borger-Odoorn is dus nog steeds de gemeente met de laagste woonlasten voor een huishouden met standaardwoning. De woonlasten hebben in Borger-Odoorn ten opzichte van 2007 met € 35,- wel een behoorlijke stijging gemaakt. Alleen in Meppel (€ 48,-) en Westerveld (€ 38,-) vertonen de woonlasten een grotere stijging. Bij Tynaarlo en Aa en Hunze is in 2008 ten opzichte van 2007 juist sprake van een daling van de woonlasten voor een huishouden met standaardwoning, het betreft afnames van respectievelijk € 8,- en € 2,-.

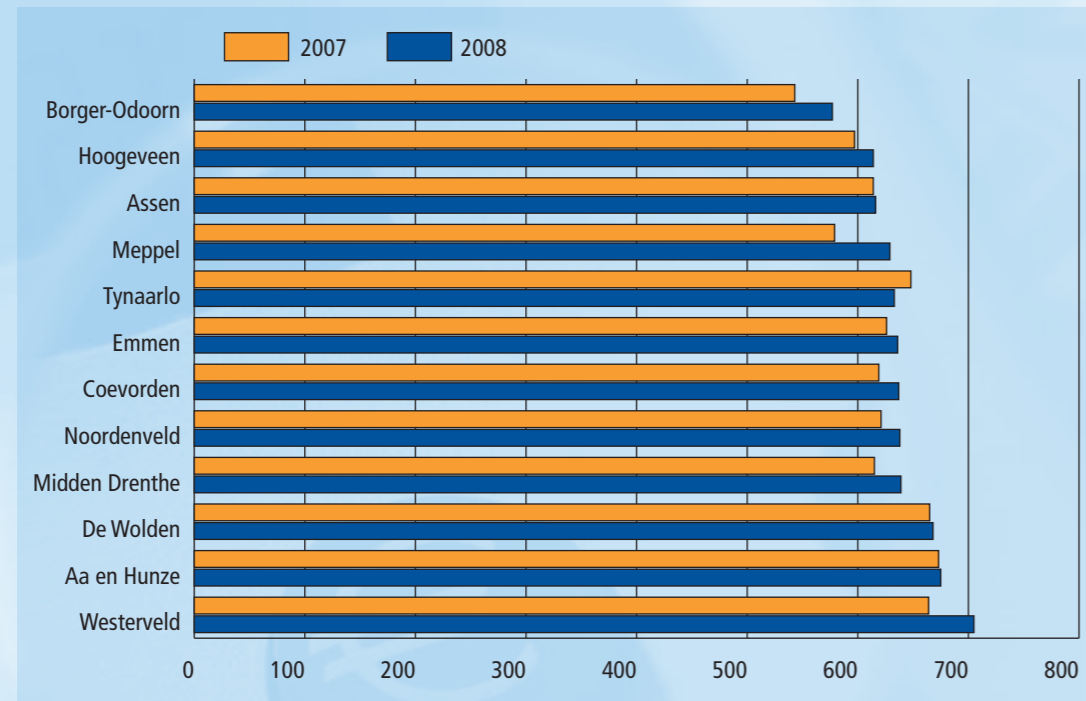
3.5.2 Woonlasten meerpersoonshuishouden en gemiddelde woningwaarde per gemeente

Grafiek 12 geeft per gemeente de woonlasten weer voor een meerpersoonshuishouden, uitgaande van de gemiddelde woningwaarde in die gemeente. De gemiddelde woningwaarde per gemeente is als volgt berekend: als uitgangspunt is genomen de gemiddelde WOZ-waarde per

gemeente in 2007 volgens het CBS. Dit bedrag is vervolgens vermenigvuldigd met het stijgingspercentage van de WOZ-waarde in 2008 ten opzichte van 2007, zoals door de gemeenten aangegeven in het inlichtingenformulier. Zie bijlage 6 voor de gemiddelde WOZ-waarde per Drentse gemeente in 2006 en 2007 volgens het CBS.

Grafiek 12: Woonlasten meerpersoonshuishouden uitgaande van de gemiddelde woningwaarde per gemeente (in euro's)

Uit grafiek 12 volgt dat Westerveld met € 705,- de hoogste woonlasten heeft voor een meerpersoonshuishouden uitgaande van de gemiddelde woningwaarde. Dit wordt grotendeels veroorzaakt doordat Westerveld in 2008 verreweg de hoogste gemiddelde woningwaarde heeft (€ 280.954,-). Daarnaast heeft Westerveld ook de hoogste rioolrechten per huishouden.

In 2007 had Aa en Hunze met € 673,- de hoogste woonlasten voor een meerpersoonshuishouden uitgaande van de gemiddelde woningwaarde. Bij Aa en Hunze is in 2008 ten opzichte van 2007 sprake van een lichte stijging van de woonlasten met € 2,-.

Tynaarlo heeft in 2008 ten opzichte van 2007 een afname in de woonlasten, deze afname bedraagt € 15,-. De gemeenten met de grootste stijging van de woonlasten betreffen Meppel (€ 50,-), Westerveld (€ 40,-) en Borger-Odoorn (€ 34,-).

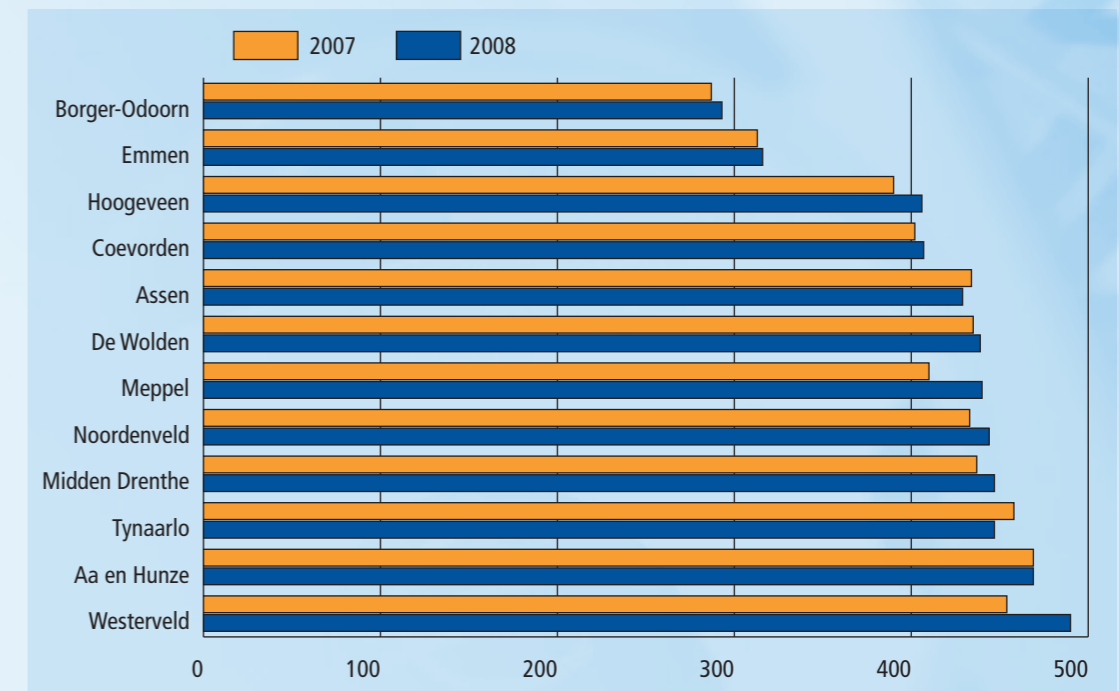
Evenals in 2007 scoren Assen en Emmen ook in 2008, in tegenstelling tot bij een standaardwoning, gemiddeld qua woonlasten (uitgaande van de gemiddelde woningwaarde heeft Assen in 2008 de op 3 na laagste woonlasten). Dit is als volgt te verklaren. Net als in 2007 heeft Emmen de laagste gemiddelde woningwaarde (€ 169.837,-), en Assen de op 1 na laagste gemiddelde woningwaarde (€ 175.739,-).

Net als bij de woonlasten voor een meerpersoonshuishouden met een standaardwoning heeft Borger-Odoorn met € 577,- ook de laagste woonlasten voor een meerpersoonshuishouden als uitgegaan wordt van de gemiddelde woningwaarde. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door de lage tarieven voor rioolrecht.

3.5.3 Woonlasten meerpersoonshuishouden in een huurwoning

Grafiek 13 geeft per gemeente de woonlasten weer voor een meerpersoonshuishouden met een huurwoning. Aangezien het een huurwoning betreft is geen sprake van onroerende zaakbelasting.

Grafiek 13: Woonlasten meerpersoonshuishouden met een huurwoning (in euro's)

Net als bij een meerpersoonshuishouden uitgaande van de gemiddelde woningwaarde heeft Westerveld in 2008 ook de hoogste woonlasten per meerpersoonshuishouden met een huurwoning, namelijk € 490,-. Dit heeft te maken met het feit dat Westerveld voor een meerpersoonshuishouden het hoogste tarief voor rioolrechten heeft (€ 225,50), en het op 4 na hoogste tarief voor afvalstoffenheffing (€ 264,50). Na Westerveld heeft Aa en Hunze in 2008 met € 469,- de hoogste woonlasten per meerpersoonshuishouden met een huurwoning. In 2007 had Aa en Hunze nog de hoogste woonlasten.

Net als in 2007 heeft Borger-Odoorn, evenals bij de woonlasten voor een meerpersoonshuishouden met een standaardwoning en uitgaande van de gemiddelde woningwaarde, de laagste woonlasten per meerpersoonshuishouden met een huurwoning, te weten € 293,-. Net als in 2007 wordt Borger-Odoorn gevolgd door Emmen (€ 316,-).

Westerveld en Meppel hebben in 2008 ten opzichte van 2007 de grootste stijging in woonlasten voor een meerpersoonshuishouden met een huurwoning, respectievelijk € 36,- en € 30,-. Bij Tynaarlo en Assen is sprake van een daling van de woonlasten met respectievelijk € 11,- en € 5,-.

Op grond van de grafieken 11, 12 en 13 kan geconcludeerd worden dat Borger-Odoorn in 2008, net als in 2007, qua woonlasten voor een meerpersoonshuishouden in alle gevallen de laagste woonlasten heeft. Uit grafiek 7 volgt dat Borger-Odoorn in tegenstelling tot in 2007 niet meer de laagste belastingdruk per inwoner heeft als uit wordt gegaan van de totale opbrengsten van onroerende zaakbelastingen (exclusief niet-woningen), afvalstoffenheffing en rioolrechten (exclusief niet-woningen), dit betreft Hoogeveen met € 243,- per inwoner. Borger-Odoorn zit in 2008 met € 260,- per inwoner onderin de middenmoot. Westerveld heeft met € 291,- nog wel de hoogste belastingdruk per inwoner (in 2007 was dit € 281,- per inwoner).

Uitgaande van een meerpersoonshuishouden met een standaardwoning heeft Emmen evenals in 2007 de hoogste woonlasten. Als uit wordt gegaan van een meerpersoonshuishouden met een gemiddelde woningwaarde, dan heeft Westerveld de hoogste woonlasten. In 2007 was dit nog Aa en Hunze (Aa en Hunze heeft nu de op 1 na hoogste woonlasten). Westerveld heeft in 2008 ook de hoogste woonlasten als uit wordt gegaan van een meerpersoonshuishouden met een huurwoning. In 2007 was dit Aa en Hunze.

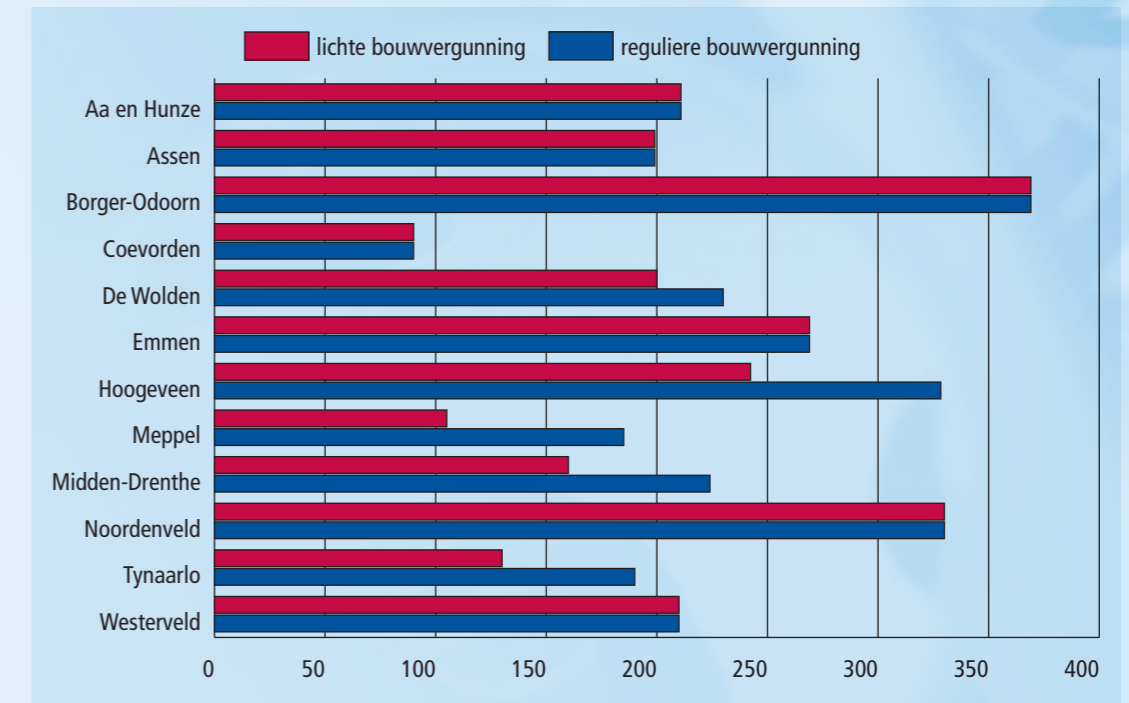
Kortom: evenals in 2007 is een gezin ook in 2008 uitgaande van een standaardwoning, de gemiddelde woningwaarde én een huurwoning qua woonlasten het goedkoopst uit in Borger-Odoorn. Ook in 2008 (net als in 2007) is een gezin met een standaardwoning in Emmen het duurst uit. Hieruit valt af te leiden dat Emmen in verhouding hoge tarieven voor onroerende zaakbelastingen hanteert. Uitgaande van de gemiddelde woningwaarde is een gezin in 2008 in Westerveld het duurst uit (in 2007 was dit Aa en Hunze); doordat Westerveld de hoogste gemiddelde woningwaarde heeft, heeft een gezin in Westerveld, ondanks het feit dat Westerveld de laagste tarieven voor onroerende zaakbelastingen heeft, hoge woonlasten in vergelijking met de andere Drentse gemeenten. Ook een gezin met een huurwoning is in 2008 in Westerveld het duurst uit (dit was in 2007 Aa en Hunze). Hieruit volgt dat Westerveld in verhouding de hoogste tarieven voor afvalstoffenheffing en rioolrechten heeft.

Ondanks het feit dat Borger-Odoorn de tarieven voor onroerende zaakbelastingen, afvalstoffenheffing en rioolrechten ten opzichte van 2007 behoorlijk heeft verhoogt, blijft Borger-Odoorn voor een gezin qua woonlasten de goedkoopste gemeente van Drenthe om te wonen.

3.6 Bouwleges

Grafiek 14 geeft de bouwleges aan die in de verschillende Drentse gemeenten in rekening brengen voor een lichte en een reguliere bouwvergunning, uitgaande van een bouwsom van € 10.000,-.

Grafiek 14: Bouwleges lichte en reguliere bouwvergunning, uitgaande van een bouwsom van 10.000 euro

Uit grafiek 14 volgt dat Borger-Odoorn voor beide bouwvergunningen de hoogste leges heft, namelijk € 369,10 voor beide. Na Borger-Odoorn hebben Noordenveld met € 330,- (voor beide) en Hoogeveen met € 328,35 voor een reguliere bouwvergunning de hoogste leges. Coevorden heeft verreweg de laagste leges; voor beide bouwvergunningen brengt Coevorden € 90,- in rekening. Meppel heeft na Coevorden de laagste leges, namelijk € 105,- voor een lichte bouwvergunning en € 185,- voor een reguliere bouwvergunning. De gemiddelde leges voor een lichte bouwvergunning bedragen in 2008 in Drenthe € 209,61, en voor een reguliere bouwvergunning € 236,28.

3.7 Leges en toeristenbelasting

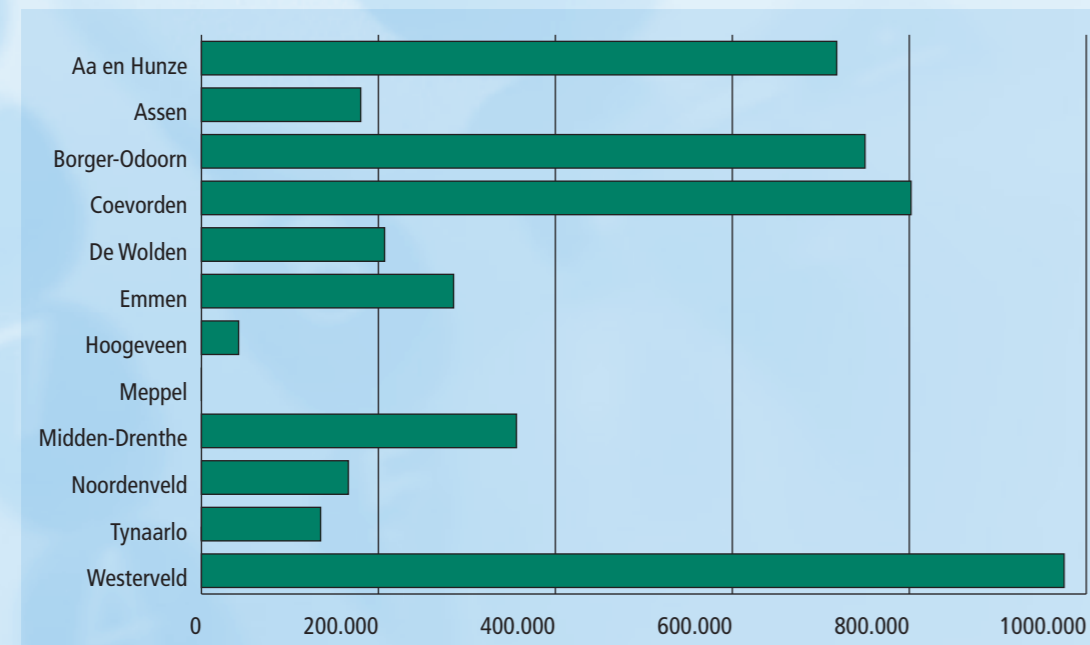
Onderstaande tabel geeft de hoogte van de leges in de Drentse gemeenten weer voor wat betreft de afgifte van een rijbewijs, paspoort en een uittreksel persoonsgegevens GBA. Verder zijn de kosten van een huwelijk op vrijdagmiddag en het tarief per overnachting toeristenbelasting opgenomen. Uit de tabel blijkt dat de tarieven op de meeste onderdelen verschillen.

Tabel 4: Leges Drentse gemeenten

Gemeente	Rijbewijs	Nationaal paspoort	Uittreksel persoonsgegevens GBA	Huwelijk op vrijdagmiddag	Toeristenbelasting
Aa en Hunze	32,65	48,35	4,90	217,00	0,75
Assen	33,15	48,35	10,80	307,25	0,70
Borger-Odoorn	45,30	48,35	6,60	334,40	0,75
Coevorden	31,40	48,35	3,30	199,85	0,59
De Wolden	34,50	48,35	7,00	286,00	0,75
Emmen	41,00	48,35	5,30	234,00	0,75
Hoogeveen	35,50	48,35	6,80	258,00	0,75
Meppel	45,00	48,35	9,05	224,50	0,00
Midden-Drenthe	43,60	48,35	12,05	367,00	0,75
Noordenveld	33,55	47,45	4,85	205,00	0,75
Tynaarlo	30,10	48,35	3,40	315,40	0,75
Westerveld	36,50	48,35	6,75	381,75	1,00
Gemiddeld	36,85	48,28	6,73	277,51	0,69

Grafiek 15 geeft de geraamde opbrengst toeristenbelasting weer van de Drentse gemeenten.

Grafiek 15: Opbrengsten toeristenbelasting (in euro's)

Uit de grafiek volgt dat de gemeente Westerveld de hoogste opbrengst heeft, gevolgd door Coevorden, Borger-Odoorn en Aa en Hunze. De gemeente Meppel maakt geen gebruik van de bevoegdheid om toeristenbelasting te heffen.

4 Ontwikkelingen omtrent het financieel toezicht op gemeenten

4.1 Toezichtthema

Na invoering van het BBV is door de gezamenlijke toezichthouders, de minister van BZK en de colleges van GS van de provincies, besloten om jaarlijks een toezichtthema te kiezen. Aan dit thema besteden de gezamenlijke toezichthouders in dat jaar extra aandacht bij het beoordelen van de gemeentebegrotingen. De gezamenlijke toezichthouders verrichten dit onderzoek aan de hand van een aantal gezamenlijk vastgestelde toetspunten. Met deze toezichtthema's wordt een leereffect beoogt; het is een middel dat er toe bij kan dragen dat het betreffende onderdeel van de begroting meer inzicht verschaft.

In de voorgaande jaren zijn de paragrafen Weerstandsvermogen, Grondbeleid en Verbonden Partijen onderzocht. Het afgelopen jaar is de financiële begroting nader onderzocht. Terugkoppeling van de uitkomsten van de themaonderzoeken heeft plaatsgevonden in de zogenaamde 2^e fase begrotingsonderzoeken.

Voor de begroting 2008 (en de meerjarenraming 2009 – 2011) is gekozen voor het onderwerp Duurzaam Financieel Evenwicht (DFE). Het criterium DFE is vastgelegd in een gelijknamig wetsvoorstel tot wijziging van de Gemeentewet. Besloten is dit wetsvoorstel aan te houden tot de resultaten van de toezichtpilots in de provincies Noord-Brabant en Limburg bekend zijn (2010). Verder zijn de doorlichting van het interbestuurlijk toezicht door de commissie Oosting en de kabinetsreactie daarop van belang. In een bestuurlijk overleg van 5 december 2005 tussen de minister van BZK en de gedeputeerden financieel toezicht van meerdere provincies is bestuurlijk afgesproken om het toezichtcriterium DFE toe te gaan passen. Dit echter zonder het daarbij beoogde sanctiebeleid. Door de keuze van DFE als toezichtthema kan (praktijk)ervaring worden opgedaan die gebruikt kan worden bij de besluitvorming over de eventuele invoering van het wetsvoorstel DFE na 2010. De gezamenlijke toezichthouders hebben het voornemen om op basis van de ervaringen over 2008 te besluiten of DFE ook voor de jaren 2009 en 2010 het toezichtthema blijft.

In plaats van de resultaten van ons onderzoek zoals gebruikelijk in het 2^e fase begrotingsonderzoek aan de gemeenten terug te koppelen, hebben wij er dit keer voor gekozen om de terugkoppeling van dit thema via een aparte notitie plaats te laten vinden. Deze notitie is tijdens het VDG-portefeuillehoudersoverleg Financiën, Belastingen en Informatisering (Pho FBI) van 24 april 2008 uitgereikt aan de betrokken wethouders van de Drentse gemeenten.

Voor de volledigheid hebben we ook in dit verslag een totaaloverzicht van de onderzoeksresultaten opgenomen. Op basis van het onderzoek concluderen wij dat de meeste Drentse gemeenten op een aantal onderdelen van de begroting en meerjarenraming nog een verbeteringslag kunnen maken voor wat betreft het verschaffen van inzicht in de onderbouwing van de ramingen. Met name op het terrein van incidentele baten en lasten, vervangingsinvesteringen, onderhoudsramingen, bezuinigingen/ombuigingstaakstellingen en paragrafen (grondexploitatie, weerstandsvermogen en verbonden partijen). Terugkoppeling op detailniveau per gemeente doen wij tijdens het 2^e fase begrotingsonderzoek.

4.2 Gemeenschappelijk Financieel Toezichtkader 'Zichtbaar toezicht'

De laatste jaren hebben veel veranderingen plaatsgevonden die relevant zijn voor het financieel toezicht en die aanleiding gaven tot het opstellen van een nieuw beleidskader. In de eerste plaats betreft het veranderingen binnen de financiële functie van gemeenten, met name vanwege de invoering van het dualisme. De rolverdeling tussen college van burgemeester en wethouders en de gemeenteraad is veranderd en verduidelijkt. Het BBV en het Besluit accountantscontrole provincies en gemeenten zijn belangrijke voorbeelden hoe via regelgeving de rol van de gemeenteraad wordt versterkt. De rol van de toezichthouder dient goed aan te sluiten op die van de gemeenteraad.

In de tweede plaats hebben er diverse veranderingen plaatsgevonden binnen het toezicht zelf. Financieel toezicht is oorspronkelijk gericht op de sluitendheid van de begroting. In het in paragraaf 4.1 besproken wetsvoorstel is het criterium DFE opgenomen. Het verschil met het huidige criterium van sluitendheid van de begroting is dat duurzaam evenwicht op meerdere jaren slaat. Zoals hiervoor al is aangegeven, is bestuurlijk afgesproken om het toezichtcriterium DFE toe te passen zonder daaraan de sanctie preventief toezicht te (kunnen) verbinden die het wetsvoorstel beoogt. In de derde plaats staat de rol van de overheid in het algemeen ter discussie. Minder regels en een scherpere afbakening van verantwoordelijkheden moet leiden tot een andere overheid. Een aan de hand van deze ontwikkelingen geactualiseerde versie van het gemeenschappelijk toezichtkader is een gezamenlijk product van de provinciale toezichthouders en de minister van BZK als toezichthouder provinciale financiën. In dit kader is de wijze vastgelegd waarop – zowel bij de provincies als bij de gemeenten – aan het financieel toezicht invulling wordt gegeven binnen het wettelijk kader. De gemaakte afspraken zijn ter bevordering van de transparantie en consistentie voor met name de onder toezichtstaanden, maar ook voor de toezichthouders onderling en voor de minister van BZK als systeemverantwoordelijke voor de financiële verhoudingen.

Het gemeenschappelijk financieel toezichtkader geeft de ruimte aan waarbinnen het financieel toezicht zich beweegt en wat de onder toezichtstaanden van de toezichthouder kunnen verwachten. Verder geeft het een overzicht van de relaties tussen met name de gemeenteraad en de accountant, alsmede met de toezichthouder. De toezichthouder bepaalt afhankelijk van de situatie en/of van het moment welke elementen uit het raamwerk relevant zijn. Kern daarbij is en blijft het behoud van de financieel gezonde positie van de gemeenten.

Het nieuwe toezichtkader 'Zichtbaar toezicht' zullen wij als kader hanteren voor het toezicht op de Drentse gemeenten en vervangt het Beleidskader financieel toezicht van 1 januari 2005, met uitzondering van Hoofdstuk 5 Ontheffing van verboden handelingen. Dit hoofdstuk nemen wij op in het nieuwe toezichtkader. Dit kader zal van toepassing zijn vanaf het begrotingsjaar 2009, en is te downloaden van de website www.drenthe.nl/loket.

4.2.1 Interbestuurlijk toezicht

In september 2007 is het rapport 'Van specifiek naar generiek; doorlichting en beoordeling van interbestuurlijke toezichtarrangementen' van de Commissie Doorlichting Interbestuurlijke Toezichtarrangementen (Commissie Oosting) uitgebracht. In haar rapport geeft de commissie aan dat zij het financieel toezicht op medeoverheden van groot belang vindt in de interbestuurlijke verhoudingen. De commissie acht geen reden aanwezig om aanpassing te bepleiten van het bestaande stelsel van interbestuurlijk financieel toezicht. Voor mogelijke verdere ontwikkeling van het financieel toezicht worden de resultaten van de hierboven genoemde toezichtpilots en het kabinetsstandpunt bij het rapport van de Commissie Oosting afgewacht.

4.3 Wijzigingsvoorstellen Wet financiering decentrale overheden (Wet fido)

In de Financiële Verkenningen 2007 hebben wij u geïnformeerd over de evaluatie van de Wet fido in 2006 door het vorige kabinet en de Tweede Kamer. Op hoofdlijnen was het oordeel dat de Wet fido naar behoren voldeed. Alleen op enkele bijzondere punten zijn wijzigingen afgesproken, veelal bedoeld om de desbetreffende fido-onderdelen te vereenvoudigen. Het wetsontwerp met de wijzigingsvoorstellen voor de Wet fido is onlangs ingediend bij de Tweede Kamer. De beoogde ingangsdatum van de gewijzigde wet is 1 januari 2009. De belangrijkste wijzigingen zijn:

- Vereenvoudigingen in de werking van de kasgeldlimiet en de renterisiconorm;
- Het opnemen van een uitdrukkelijk verbod op hypotheekverstrekking aan personeel, met inbegrip van politieke ambtsdragers van openbare lichamen;
- Toevoeging bevoegdheid minister van Financiën om bij wijze van ultimum remedium het aandeel van de decentrale overheden of overheidslagen in een eventuele Europese EMU-boete vast te kunnen stellen, na regulier bestuurlijk overleg.

De vereenvoudigingen in de werking van de kasgeldlimiet en de renterisiconorm houden het volgende in. Bij de renterisiconorm wordt in het vervolg een percentage van het begrotingstotaal als grondslag genomen in plaats de huidige totale vaste schuld.

Het toezicht op de kasgeldlimiet zal in het vervolg meer in het kader van het reguliere begrotingstoezicht plaatsvinden, net als bij de renterisiconorm. De informatie over de kasgeldlimiet wordt opgenomen in de financieringsparagraaf van de begroting en het jaarverslag. De reguliere kwartaalrapportages aan de toezichthouder vervallen dan ook vanaf 2009. Deze blijven echter voor de interne bedrijfsvoering van belang voor het signaleren van overschrijdingen; als in 3 achtereenvolgende kwartaalrapportages de kasgeldlimiet wordt overschreden is er een meldplicht richting toezichthouder. Bij deze melding dient in een plan te worden aangegeven hoe men opnieuw aan de kasgeldlimiet denkt te zullen voldoen. De toezichthouder kan, indien hij het plan ontoereikend acht, zoals ook nu het geval is, bepalen dat het openbaar lichaam toestemming van de toezichthouder nodig heeft voor het aangaan van nieuwe korte leningen. De mogelijkheden voor het verlenen van ontheffingen of voor het geven van aanwijzingen blijven ongewijzigd.

4.4 Brede rioolheffing

De Eerste Kamer heeft op 26 juni 2007 de Wet gemeentelijke watertaken aangenomen. De wet is op 1 januari 2008 in werking getreden. De nieuwe wetgeving regelt de verbreding van het gemeentelijke rioolrecht tot een bestemmingsheffing. Hiermee kunnen gemeenten ook voorzieningen bekostigen voor hemelwaterinzameling én aanpak van grondwaterproblemen. Vanaf 2010 moeten gemeenten overgeschakeld zijn op de nieuwe heffing en kunnen alleen op basis van de nieuwe heffing kosten worden verhaald. Gemeenten kunnen de kosten voor inzameling van huishoudelijk afvalwater apart bij de burger in rekening brengen. Dat wil zeggen apart van de kosten voor inzameling van overtollig hemelwater en grondwater, maar dit is niet verplicht. Met de nieuwe heffing zal het retributieve karakter (rechtstreeks verband tussen individuele dienst en de heffing) van het huidige rioolrecht komen te vervallen en worden gewijzigd in een bestemmingsheffing. De heffing mag hooguit kostendekkend zijn. Verder moeten inwoners inzicht kunnen krijgen in de opbrengsten uit de heffing en de kosten voor de watertaken. Daarnaast heeft de Tweede Kamer bij amendement bepaald dat voor de gemeentelijke watertaken zo nodig een verplichte benchmark kan worden opgelegd, zodat kan worden nagegaan of er gemeenten zijn die de nieuwe systematiek gebruiken om lastenverzwaringen door te voeren.

Bijlagen

1 Meerjarenraming 2008 - 2011 (in euro's)

Gemeente	Saldo baten/lastenprogramma's			Saldo dotatie/onttrekkingen reserves			Resultaat na bestemming			Dekkingsplan			In mjr opgenomen voor nieuw beleid		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Aa en Hunze	105.000	-74.000	87.000	0	0	0	105.000	-74.000	87.000	0	0	0	1.228.000	458.000	403.000
Assen	-1.457.000	-2.848.000	-106.000	460.000	1.143.000	-1.007.000	-997.000	-1.705.000	-1.113.000	788.000	1.088.000	35.000	1.259.000	2.124.000	1.556.000
Borger-Odoorn	241.643	6.050	-108.640	21.160	56.706	117.880	262.803	62.756	9.240	0	0	0	30.014	60.028	194.042
Coevorden	1.168.286	1.437.865	1.689.704	-1.081.843	-1.302.753	-1.504.381	86.443	135.112	185.323	0	0	0	1.886.500	2.426.500	2.191.500
De Wolden	253.415	325.704	215.246	0	0	0	253.415	325.704	215.246	0	0	0	0	0	0
Emmen	-6.135.000	-3.391.000	917.000	-406.000	-5.658.000	-10.738.000	-6.541.000	-9.049.000	-9.821.000	7.809.000	9.006.000	10.010.000	1.385.000	1.385.000	1.885.000
Hoogeveen	1.972.000	716.000	43.000	-1.972.000	-716.000	-43.000	0	0	0	0	0	0	2.061.000	1.911.000	1.971.000
Meppel	-2.654.000	-1.458.000	-886.000	3.377.000	1.634.000	1.572.000	723.000	176.000	686.000	0	0	0	0	0	0
Midden Drenthe	103.529	227.529	250.529	-88.269	-212.269	-235.269	15.260	15.260	15.260	0	0	0	750.000	750.000	750.000
Noordenveld	595.000	991.000	1.019.000	-1.012.000	-1.009.000	-1.009.000	-417.000	-18.000	10.000	0	0	0	0	0	0
Tynaarlo	747.711	196.859	32.505	0	0	0	747.711	196.859	32.505	132.158	184.658	222.158	209.000	250.000	250.000
Westerveld	82.600	-313.859	-196.661	399.325	420.934	371.186	481.925	107.075	174.525	0	0	0	216.700	216.700	216.700
Totaal	-4.976.816	-4.183.852	2.956.683	-302.627	-5.643.382	-12.475.584	-5.279.443	-9.827.234	-9.518.901	8.729.158	10.278.658	10.267.158	9.025.214	9.581.228	9.417.242

2 Kerngegevens

Gemeente	Oppervlakte			Inwoners			Woonruimten				
	(in ha)	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008
Aa en Hunze	27.888	25.243	25.329	25.483	25.600	25.625	11.464	11.579	11.975	12.316	12.470
Assen	8.348	61.923	62.755	63.387	64.000	65.200	30.010	30.500	31.000	31.550	32.100
Borger-Odoorn	27.793	26.465	26.360	26.360	26.303	26.297	11.629	11.641	11.828	11.907	12.074
Coevorden	29.655	36.016	36.341	36.435	36.300	36.300	16.472	16.717	16.867	16.887	16.887
De Wolden	22.635	24.001	23.900	23.800	23.825	23.667	9.967	10.000	10.039	10.123	10.233
Emmen	34.629	108.364	108.622	108.592	108.800	109.000	47.599	47.717	48.164	48.487	48.615
Hoogeveen	12.936	53.600	53.900	54.100	54.500	54.600	23.007	23.090	23.560	23.760	23.807
Meppel	5.669	30.700	30.412	30.544	31.200	31.700	13.985	14.100	14.261	14.500	14.641
Midden Drenthe	34.159	32.686	32.878	33.287	33.400	33.500	14.200	14.237	14.243	14.300	14.350
Noordenveld	20.536	32.128	31.650	31.712	31.800	31.500	15.200	15.265	15.486	15.600	15.700
Tynaarlo	14.373	32.150	32.300	32.300	32.000	32.400	15.311	15.361	15.400	15.450	15.650
Westerveld	27.889	19.010	19.060	19.186	19.315	19.337	9.260	9.280	9.300	9.390	9.526
Totaal	266.510	482.286	483.507	485.186	487.043	489.126	218.104	219.487	222.123	224.270	226.053

Stand per 1 januari

3 Reservepositie 2005 - 2008 (in euro's)

Gemeente	Algemene reserve				Bestemmings reserves				Totaal				Waarvan geblokkeerd *				Vrij besteedbaar			
	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
Aa en Hunze	8.117.325	4.595.000	6.007.000	8.134.000	1.079.031	5.913.802	4.106.679	5.248.000	9.196.356	10.508.802	10.113.679	13.382.000	0	0	0	0	9.196.356	10.508.802	10.113.679	13.382.000
Assen	45.745.000	52.775.000	66.302.000	52.604.000	52.351.000	53.215.000	52.819.000	44.219.000	98.096.000	105.990.000	119.121.000	96.823.000	23.635.000	43.302.000	32.962.000	37.582.000	74.461.000	62.688.000	86.159.000	59.241.000
Borger-Odoorn	9.830.500	9.615.730	10.236.635	10.975.861	5.539.500	11.205.324	11.108.215	13.679.578	15.370.000	20.821.054	21.344.850	24.655.439	11.424.500	11.420.974	11.270.125	11.103.294	3.945.500	9.400.080	10.074.725	13.552.145
Coevorden	15.017.000	14.997.000	13.935.000	15.135.000	21.009.000	19.792.000	16.455.000	12.390.000	36.026.000	34.789.000	30.390.000	27.525.000	5.630.221	9.150.000	9.150.000	10.779.000	30.395.779	25.639.000	21.240.000	16.746.000
De Wolden	17.153.646	17.364.324	18.688.339	27.497.629	1.379.358	2.249.194	2.426.861	3.133.118	18.533.004	19.613.518	21.115.200	30.630.747	15.242.704	15.519.814	14.312.391	21.247.746	3.290.300	4.093.704	6.802.809	9.383.001
Emmen	33.709.037	35.095.017	25.947.102	29.155.000	29.266.005	42.939.174	36.512.242	44.964.000	62.975.042	78.034.191	62.459.344	74.119.000	27.211.000	21.546.321	19.616.547	14.078.000	35.764.042	56.487.870	42.842.797	60.041.000
Hoogeveen	16.035.000	15.009.000	12.511.000	32.400.000	65.247.000	70.734.000	63.367.000	56.070.000	81.282.000	85.743.000	75.878.000	88.470.000	0	0	0	0	81.282.000	85.743.000	75.878.000	88.470.000
Meppel	11.630.300	15.028.000	24.432.000	39.351.000	17.438.000	24.851.000	14.421.000	7.897.000	29.068.300	39.879.000	38.853.000	47.248.000	2.913.500	6.311.000	15.715.000	31.896.000	26.154.800	33.568.000	23.138.000	15.352.000
Midden Drenthe	6.154.725	7.637.959	5.998.599	5.740.431	10.515.889	10.153.753	7.964.277	7.863.380	16.670.614	17.791.712	13.962.876	13.603.811	2.922.232	4.459.565	5.002.963	5.379.952	13.748.382	13.332.147	8.959.913	8.223.859
Noordenveld	8.359.000	5.111.000	1.742.000	2.843.000	17.593.000	19.746.000	18.845.000	20.901.000	25.952.000	24.857.000	20.587.000	23.744.000	3.990.000	0	0	0	21.962.000	24.857.000	20.587.000	23.744.000
Tynaarlo	13.917.000	11.129.000	10.978.750	10.898.000	23.339.000	22.535.000	29.953.091	22.633.000	37.256.000	33.664.000	40.931.841	33.531.000	8.362.000	7.686.959	7.004.249	6.321.260	28.894.000	25.977.041	33.927.592	27.209.740
Westerveld	11.114.118	10.875.344	17.389.965	23.904.162	6.983.148	14.144.249	15.675.777	15.950.922	18.097.266	25.019.593	33.065.742	39.855.084	15.212.264	22.353.365	30.266.203	36.959.700	2.885.002	2.666.228	2.799.539	2.895.384
Totaal	196.782.651	199.232.374	214.168.390	258.638.083	251.739.931	297.478.496	273.654.142	254.948.998	448.522.582	496.710.870	487.822.532	513.587.081	116.543.421	141.749.998	145.299.478	175.346.952	331.979.161	354.960.872	342.523.054	338.240.129

Stand per 1 januari

* (Delen van) reserves waarvan de bespaarde rente wordt aangewend als structureel dekkingsmiddel binnen de exploitatie.

4 Voorzieningen 2005 - 2008 (in euro's)

Gemeente	Voorzieningen				Voorzieningen per inwoner			
	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
Aa en Hunze	3.341.019	6.270.084	5.527.059	8.468.000	132	246	216	330
Assen	13.917.000	22.057.000	26.163.000	14.432.000	222	348	409	221
Borger-Odoorn	3.904.500	2.656.163	3.131.513	3.702.523	148	101	119	141
Coevorden	5.604.000	3.015.000	2.863.000	2.326.000	154	83	79	64
De Wolden	10.204.192	12.220.164	12.110.687	10.030.562	427	513	508	424
Emmen	36.886.000	29.741.362	25.427.085	23.007.000	340	274	234	211
Hoogeveen	8.227.000	11.938.000	10.532.000	24.457.467	153	221	193	448
Meppel	14.615.300	15.546.000	15.214.000	13.455.000	481	509	488	424
Midden Drenthe	461.355	757.864	760.148	743.518	14	23	23	22
Noordenveld	9.428.000	6.933.000	7.581.000	6.659.000	298	219	238	211
Tynaarlo	2.873.000	7.843.000	9.763.989	5.879.000	89	243	305	181
Westerveld	5.625.982	-406.299	3.468.908	3.082.984	295	-21	180	159
Drenthe gemiddeld					229	230	249	237
Totaal	115.087.348	118.571.338	122.542.389	116.243.054	2.752	2.758	2.991	2.838

Stand per 1 januari

5 Opbrengsten onroerende zaakbelastingen, reinigingsheffingen en rioolrechten 2005 - 2008 (in euro's)

Onroerende zaakbelastingen

Gemeente	2005				2006				2007				2008			
	opbrengst	bedrijven	netto	per inw.	opbrengst	bedrijven	netto	per inw.	opbrengst	bedrijven	netto	per inw.	opbrengst	bedrijven	netto	per inw.
Aa en Hunze	4.548.305	952.288	3.596.017	142,14	2.875.650	832.145	2.043.505	79,82	2.944.082	884.668	2.059.414	80,45	3.065.743	968.666	2.097.077	81,84
Assen	12.400.000	4.294.000	8.106.000	129,64	9.332.254	4.562.630	4.769.624	75,23	9.570.000	4.576.000	4.994.000	78,03	10.067.000	4.803.000	5.264.000	80,74
Borger-Odoorn	5.362.564	943.227	4.419.337	167,65	3.555.044	833.394	2.721.650	103,25	3.590.491	779.198	2.811.293	106,88	3.961.562	885.424	3.076.138	116,98
Coevorden	6.432.282	1.771.245	4.661.037	128,26	4.425.890	1.490.353	2.935.537	80,57	4.617.000	1.391.000	3.226.000	88,87	4.898.494	1.665.128	3.233.366	89,07
De Wolden	3.943.180	749.205	3.193.975	133,64	2.503.725	571.860	1.931.865	81,09	2.613.000	596.800	2.016.200	84,63	2.670.236	616.600	2.053.636	86,77
Emmen	27.553.548	7.135.099	20.418.449	187,64	18.696.318	7.325.175	11.371.143	104,61	19.143.849	7.417.661	11.726.188	107,78	19.857.400	7.650.976	12.206.424	111,99
Hoogeveen	10.891.000	2.703.000	8.188.000	151,91	7.902.000	3.462.000	4.440.000	82,07	7.817.000	3.307.000	4.510.000	82,75	8.009.000	3.380.000	4.629.000	84,78
Meppel	5.224.100	1.788.700	3.435.400	113,01	3.796.900	1.815.500	1.981.400	64,33	4.130.100	1.851.800	2.278.300	73,02	4.475.000	2.015.000	2.460.000	77,60
Midden Drenthe	5.643.575	2.027.500	3.616.075	109,98	4.160.331	2.059.277	2.101.054	63,48	4.360.893	2.004.678	2.356.215	70,55	4.576.000	2.105.000	2.471.000	73,76
Noordenveld	6.016.894	1.819.353	4.197.541	132,62	4.004.450	1.567.450	2.437.000	76,64	4.089.000	1.595.000	2.494.000	78,43	4.133.800	1.589.429	2.544.371	80,77
Tynaarlo	4.872.030	912.695	3.959.335	122,58	3.179.403	794.638	2.384.765	73,83	3.307.852	826.742	2.481.110	77,53	3.441.488	859.958	2.581.530	79,68
Westerveld	3.521.669	577.138	2.944.531	149,24	2.208.100	539.750	1.668.350	86,96	2.213.000	543.000	1.670.000	86,46	2.205.500	535.500	1.670.000	86,36
Drenthe gemiddeld				139,03				80,99				84,61				87,53
Totaal	96.409.147	25.673.450	70.735.697		66.640.065	25.854.172	40.785.893		68.396.267	25.773.547	42.622.720		71.361.223	27.074.681	44.286.542	

Reinigingsheffingen (afvalstoffenheffing en/of reinigingsrechten, in euro's)

Gemeente	2005				2006				2007				2008			
	opbrengst	bedrijven	netto	per inw.	opbrengst	bedrijven	netto	per inw.	opbrengst	bedrijven	netto	per inw.	opbrengst	bedrijven	netto	per inw.
Aa en Hunze	2.751.534	0	2.751.534	108,76	2.831.000	0	2.831.000	111,32	2.754.652	0	2.754.652	107,60	2.780.889	0	2.780.889	108,52
Assen	9.004.000	1.818.000	7.186.000	144,00	8.858.000	1.663.900	7.194.100	139,72	6.904.000	0	6.904.000	107,88	6.780.000	0	6.780.000	103,99
Borger-Odoorn	3.054.536	0	3.054.536	115,88	2.538.486	0	2.538.486	96,30	2.341.370	0	2.341.370	89,02	2.448.614	0	2.448.614	93,11
Coevorden	3.316.500	0	3.316.500	91,26	3.618.000	0	3.618.000	99,30	3.618.000	0	3.618.000	99,67	3.662.000	0	3.662.000	100,88
De Wolden	2.272.337	0	2.272.337	95,08	2.338.736	0	2.338.736	98,16	2.287.000	0	2.287.000	95,99	2.247.404	0	2.247.404	94,96
Emmen	12.921.198	1.795.598	11.125.600	118,74	11.680.764	0	11.680.764	107,46	12.773.981	0	12.773.981	117,41	11.874.000	0	11.874.000	108,94
Hoogeveen	4.747.155	0	4.747.155	88,07	4.797.500	0	4.797.500	88,68	5.052.000	0	5.052.000	92,70	5.456.000	0	5.456.000	99,93
Meppel	3.852.500	582.000	3.270.500	126,73	3.551.000	0	3.551.000	115,29	4.041.000	530.000	3.511.000	112,53	4.271.000	580.000	3.691.000	116,44
Midden Drenthe	3.099.640	0	3.099.640	94,28	3.212.618	56.382	3.156.236	97,06	3.321.507	61.105	3.260.402	97,62	3.321.700	62.300	3.259.400	97,30
Noordenveld	3.165.170	132.170	3.033.000	100,01	3.212.883	126.665	3.086.218	101,03	3.511.930	124.000	3.387.930	106,54	3.308.589	116.317	3.192.272	101,34
Tynaarlo	3.117.780	115.000	3.002.780	96,53	3.322.961	0	3.322.961	102,88	3.151.863	0	3.151.863	98,50	3.508.497	0	3.508.497	108,29
Westerveld	2.196.344	60.000	2.136.344	115,23	1.864.264	60.000	1.804.264	97,17	1.940.805	0	1.940.805	100,48	2.126.205	0	2.126.205	109,96
Drenthe gemiddeld				107,88				104,53				102,16				103,64
Totaal	53.498.694	4.502.768	48.995.926		51.826.212	1.906.947	49.919.265		51.698.108	715.105	50.983.003		51.784.898	758.617	51.026.281	

Rioolrecht (in euro's)

Gemeente	2005				2006				2007				2008			
	opbrengst	bedrijven	netto	per inw.	opbrengst	bedrijven	netto	per inw.	opbrengst	bedrijven	netto	per inw.	opbrengst	bedrijven	netto	per inw.
Aa en Hunze	1.773.498	0	1.773.498	70,10	2.111.413	0	2.111.413	83,02	2.236.196	0	2.236.196	87,35	2.236.094	0	2.236.094	87,26
Assen	5.263.000	260.000	5.003.000	84,17	5.356.000	260.000	5.096.000	84,48	5.344.000	0	5.344.000	83,50	5.900.000	0	5.900.000	90,49
Borger-Odoorn	0	0	0	0,00	279.232	0	279.232	10,59	760.443	65.607	694.836	26,42	1.477.532	161.543	1.315.989	50,04
Coevorden	2.257.000	120.000	2.137.000	62,11	2.340.219	120.000	2.220.219	64,23	2.469.000	126.000	2.343.000	64,55	2.507.000	129.000	2.378.000	65,51
De Wolden	2.345.000	0	2.345.000	98,12	2.385.100	0	2.385.100	100,11	2.127.283	227.832	1.899.451	79,73	2.075.989	222.338	1.853.651	78,32
Emmen	1.794.150	174.574	1.619.576	16,49	5.015.807	172.024	4.843.783	46,14	5.114.366	0	5.114.366	47,01	5.614.000	750.512	4.863.488	44,62
Hoogeveen	3.668.778	558.250	3.110.528	68,07	3.721.000	700.000	3.021.000	68,78	3.833.000	750.000	3.083.000	56,57	4.018.000	861.000	3.157.000	57,82
Meppel	1.790.900	190.900	1.600.000	58,91	1.990.000	225.000	1.765.000	64,61	2.072.000	180.000	1.892.000	60,64	2.251.000	178.000	2.073.000	65,39
Midden Drenthe	2.042.000	0	2.042.000	62,11	2.339.080	78.500	2.260.580	70,67	2.569.292	81.600	2.487.692	74,48	2.723.000	90.000	2.633.000	78,60
Noordenveld	2.598.232	321.106	2.277.126	82,09	2.729.945	314.113	2.415.832	85,85	2.917.372	329.000	2.588.372	81,40	2.946.000	366.715	2.579.285	81,88
Tynaarlo	2.450.246	0	2.450.246	75,86	2.695.718	0	2.695.718	83,46	2.658.731	462.731	2.196.000	68,63	2.720.448	0	2.720.448	83,96
Westerveld	1.897.893	144.000	1.753.893	99,57	2.364.000	362.000	2.002.000	123,21	2.133.210	311.600	1.821.610	94,31	2.153.000	325.000	1.828.000	94,53
Drenthe gemiddeld				64,80				73,76				68,71				73,20
Totaal	27.880.697	1.768.830	26.111.867		33.327.514	2.231.637	31.095.877		34.234.893	2.534.370	31.700.523		36.622.063	3.084.108	33.537.955	

Totale opbrengsten per inwoner (in euro's)

Gemeente	2005	2006	2007	2008
Aa en Hunze	321,00	274,16	275,40	277,62
Assen	357,81	299,43	269,41	275,21
Borger-Odoorn	283,53	210,14	222,31	260,13
Coevorden	281,63	244,10	253,09	255,46
De Wolden	326,84	279,36	260,34	260,05
Emmen	322,87	258,21	272,19	265,54
Hoogeveen	308,05	239,53	232,02	242,53
Meppel	298,65	244,23	246,20	259,43
Midden-Drenthe	266,37	231,21	242,64	249,65
Noordenveld	314,72	263,52	266,36	264,00
Tynaarlo	294,97	260,17	244,66	271,93
Westerveld	364,04	307,34	281,25	290,85
Gemiddeld	311,71	259,28	255,49	264,37

6 Gemiddelde woningwaarde Drentse gemeenten 2007 (in euro's)

	CBS 2006	CBS 2006 + stijging volgens gemeenten	CBS 2007	Stijging volgens gemeenten	CBS 2007 + stijging volgens gemeenten
Aa en Hunze	213.000	228.232	240.000	5,23	252.553
Assen	150.000	161.401	162.000	8,48	175.739
Borger-Odoorn	182.000	187.031	191.000	5,20	200.933
Coevorden	181.000	185.282	191.000	3,01	196.743
De Wolden	238.000	257.040	263.000	0,00	263.000
Emmen	152.000	158.103	165.000	2,93	169.837
Hoogeveen	159.000	173.771	171.000	8,54	185.610
Meppel	177.000	184.796	194.000	3,83	201.436
Midden Drenthe	181.000	197.789	194.000	8,52	210.531
Noordenveld	199.000	222.104	225.000	9,84	247.136
Tynaarlo	213.000	225.780	232.000	0,60	233.395
Westerveld	251.000	258.530	263.000	6,83	280.954
Drenthe gemiddeld	177.000	187.620	192.000	5,25	202.082
Landelijk gemiddelde	201.000	203.322	216.000		232.848

7 Variabel onderzoek financiële begroting provincie Drenthe en landelijk

De financiële begroting (art. 7, 1b) bestaat uit:			Drenthe		Totaal Nederland	
			Aanwezig	Gemiddeld oordeel*	Aanwezig	Gemiddeld oordeel*
ten minste een overzicht van de baten en lasten (art. 7,3a): dit bevat ten minste (art. 17):						
1	a.1	per programma of programmaonderdeel de raming van de baten	100%		99%	
2	a.2	per programma of programmaonderdeel de raming van de lasten	100%		99%	
3	a.3	per programma of programmaonderdeel de raming van het saldo	92%		95%	
4	b.1	een overzicht van de geraamde algemene dekkingsmiddelen	92%		89%	
5	b.2	het geraamde bedrag voor onvoorzien	100%		85%	
6	c.	het geraamd resultaat voor bestemming, volgend uit de onderdelen a en b	100%		88%	
7	d.1	de beoogde toevoegingen aan reserves per programma	100%		71%	
8	d.2	de beoogde onttrekkingen aan reserves per programma	100%		71%	
9	e.	het geraamde resultaat na bestemming, volgend uit de onderdelen c en d	100%		90%	
ten minste de toelichting op de baten en lasten (art. 7,3a): dit bevat ten minste (art. 19):						
10	a.1	het gerealiseerde bedrag van het voorvorig begrotingsjaar	100%		90%	
11	a.2	het geraamde bedrag van het vorig begrotingsjaar na wijziging	100%		91%	
12	a.3	het geraamde bedrag van het begrotingsjaar	100%		98%	
13	b.1	de gronden waarop de ramingen zijn gebaseerd	83%	2,6	61%	2,0
14	b.2	bij aanmerkelijk verschil met de raming van het vorig begrotingsjaar de oorzaken van het verschil.	92%	2,5	62%	1,8
15	b.3	bij aanmerkelijk verschil met de realisatie van het voorvorig begrotingsjaar de oorzaken van het verschil.	25%	2,3	13%	2,0
16	c.1	een overzicht van de geraamde incidentele baten	58%		34%	
17	c.2	een overzicht van de geraamde incidentele lasten	58%		36%	
ten minste de uiteenzetting van de financiële positie (art. 7,3b): dit bevat ten minste (art. 20):						
18	1.1	een raming voor het begrotingsjaar van de financiële gevolgen van het bestaande en nieuwe beleid per programma	92%		65%	
	2.	afzonderlijke aandacht wordt ten minste besteed aan:				
19	a.	de jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume	50%		30%	
	b.	de investeringen				
20	b.1	investeringen met een economisch nut	50%		33%	
21	b.2	investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijke nut	50%		38%	
22	c.	de financiering	83%		85%	
	d.1	de stand van de reserves				
23	d.1.1	de stand van de algemene reserve	92%		91%	
24	d.1.2	de stand van de bestemmingsreserves	92%		88%	
	d.2	het verloop van de reserves				
25	d.2.1	het verloop van de algemene reserve	58%		79%	
26	d.2.2	het verloop van de bestemmingsreserves	58%		79%	
27	e.1	de stand van de voorzieningen	92%		85%	
28	e.2	het verloop van de voorzieningen	58%		78%	
ten minste de toelichting op de uiteenzetting van de financiële positie (art.7,3b): dit bevat ten minste (art. 21):						
29	a.	de gronden waarop de ramingen zijn gebaseerd	67%	2,5	61%	1,8
30	b.	een toelichting op belangrijke ontwikkelingen ten opzichte van de uiteenzetting financiële positie van het vorig begrotingsjaar	58%	2,6	40%	1,8

* 1 = Onvoldoende, 2 = Voldoende, 3 = Goed

